

Tadqiqot **uz**

**ЎЗБЕКИСТОН
ОЛИМЛАРИ ВА
ЁШЛАРИНИНГ
ИННОВАЦИОН
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
ТАДҚИҚОТЛАРИ
МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

2021

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

CONFERENCES.UZ

**31 ИЮЛ
№30**

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 30-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
10-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
30-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-10**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
30-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-10**

ТОШКЕНТ-2021

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2021]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 30-күп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 31 июль 2021 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2021. - 42 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишиланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илфор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фаргона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидағи изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманганд мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

Доцент Шакирова Шохида Юсуповна (Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш худудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Воҳидова Меҳри Ҳасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят ҳалқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобоҳонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариеv Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чариеv Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманганд мухандислик-курилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманганд мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.Ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаҳхоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулdir.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,

Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

**ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ СОҲАЛАРИДАГИ
ИННОВАЦИЯЛАР**

1. Abdullayeva Sabohat G`ayratullayevna	
МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ TASHKILOTI PEDAGOG XODIMLARINING AXBOROTLAR BILAN ISHLASH KOMPETENTLIGINI OSHIRISH.....	7
2. Ashurova Shoira Shodiyevna	
ONA TILI TA'LIMIDA ZAMONAVIY USULLAR.....	9
3. Ismailova Sarvinoz Ochilovna	
ADABIYOT DARSLARIDA GRAF ORGANAYZERLARDAN FOYDALANISH	11
4. Reymova Perigul Baqbergenovna	
МАКТАБГАЧА TA'LIMDA BOLALARNING TASVIRLASH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH	13
5. Sagdullayeva Nozimaxon Abdujalolovna	
AUTIZM KASALLIGI BOR BOLALARNING TA'LIM-TARBIYA MUAMMOSI	15
6. Bekniyazova Komila Azatovna	
МАКТАБГАЧА YOSHDAKI BOLALARDA O'YIN FAOLIYATINING XUSUSIYATLARI VA O'YINNING AHAMIYATI	17
7. Eshchanova Xolida Xudayarovna	
EFFECTIVE WAYS OF TEACHING TOOLS	19
8. Aliyeva Gulسانам Begijon qizi	
SHAXSNING INDIVIDUAL PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI.....	21
9. Ma'mura Shaylobovna Zaripova	
TA'LIM BOSHQA TILDA OLIB BORILADIGAN GURUHLARDA "YAXSHI FAZILAT – INSON KO'RKI" MAVZUSINI O'QITISHDA "QUYOSH" KROSSVORDIDAN FOYDALANISH USULI	23
10. Mannopova Nodira	
GLOBALASHUV JARAYONIDA TA'LIMGA E'TIBOR BERISHNING AHAMIYATI	26
11. Sharifzoda Sardorbek O'rozboy tabib o'g'li	
INTEGRATIV YONDASHUVDAN FOYDALANIB O'QUVCHILARDA TAYANCH KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHNING DIDAKTIK ASOSLARI	28
12. Sultamuratova Uldawlet Maxsetbaevna	
TARBIYACHINING MA'NAVIY- AXLOQIY QIYOFASI.....	31
13. Tursunboyeva Gulbahor Avazbek qizi	
BOBUR HAYOTIDAGI YOLG'IZLIK - YOHUD MA'NAVIY MAG'LUBIYAT TASVIRI.....	33
14. Таникулова Зилола Абдуллаевна	
ОСНОВЫ ОБУЧЕНИЯ ЯЗЫКУ СПЕЦИАЛЬНОСТИ НА ПРАКТИЧЕСКИХ ЗАНЯТИЯХ РУССКОГО ЯЗЫКА	35
15. Umarov Jamshid	
YOSH AVLODNI KAMOL TOPISHIDA VALDORF PEDAGOGIKASINI AHAMIYATI	36
16. Қодирова Ширин Бувабаевна	
БЎЛАЖАК ФАНИ ЎҶИТУВЧИЛАРИНИНГ ШАХСИЙ-ПЕДАГОГИК СИФАТЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРИШ	39

ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ СОҲАЛАРИДАГИ ИННОВАЦИЯЛАР

МАКТАВГАЧА ТА'ЛИМ ТАШКИЛОТИ PEDAGOG XODIMLARINING AXBOROTLAR BILAN ISHLASH KOMPETENTLIGINI OSHIRISH

Abdullayeva Sabohat G`ayratullayevna
Navoiy viloyati Navbahor tumanidagi
2-DMTT tarbiyachisi

Annotatsiya: ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkiloti pedagog xodimlarining axborotlar bilan ishlash kompetentligini oshirishga oid nazariy va amaliy ma'lumotlar berib o'tilgan.

Kalit so'z: kompetensiya, axborot, akt, pedagog, tarbiyachi.

Zamonaviy ta'limning assosiy maqsadi jamiyat va davlat uchun har tomonlama rivojlangan, jamiyatga, mehnat faoliyatiga ijtimoiy moslashuvchan, o'z ustida ishlay oladigan shaxsni tayyorlashdan iborat. Demak, har tomonlama rivojlangan shaxs tarbiyasida pedagoglarning kompetentlik darajasi muhim ahamiyatga ega.

Pedagogik-psixologik adabiyotlarda "kompetensiya" tushunchasi nisbatan yaqindan boshlab keng qo'llanila boshlandi. Kompetensiya lotincha "compete" so'zidan olingan bo'lib, erishaman, muvofiqman, mos kelaman ma'nolarini anglatadi. "Kompetentlik" so'zining ma'nosi xabardorlik, obro', o'z sohasi bo'yicha keng qamrovli tushuncha va tajribaga ega bo'lism bilan belgilanadi.

Axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi — mediamanbalardan zarur ma'lumotlarni izlab topa olishni, saralashni, qayta ishlashni, saqlashni, ulardan samarali foydalana olishni, ularning xavfsizligini ta'minlashni, media madaniyatga ega bo'lism layoqtalarini shakllantirishni nazarda tutadi. Pedagogning axborot kompetentligi – pedagogning kasbiy faoliyatni samarali tashkil etish ko'nikma, malaka, tajribalarini o'zlashtirishi (motivatsion daraja), axborot-kommunikatsiya texnologiyaning funksional imkoniyatlaridan to'laqonli xabardorligi (kognitiv daraja), ulardan pedagogik maqsadlarni amalga oshirish yo'lida samarali foydalana olish, ijod mahsulini yaratish (faoliyatlari-refleksiv daraja) qobiliyati hisoblanadi.

Axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi har qanday sohada faoliyat yuritayotgan xodimlar uchun eng muhim kompetensiyalardan biri hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotining pedagog xodimlari o'z sohasi bo'yicha yetuk mutaxassis bo'lishi uchun axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi yuqori darajada bo'lishi shart. Hozirgi zamon talabiga ko'ra pedagoglar: AKTni mu-kammal bilishi, kompyuterni mustaqil boshqara olishi, MS Offise dasturlaridan ta'lim jarayonida keng foydalanishi, ta'limiy faoliyatlar jarayonida multimedia vositalaridan keng foydalanish, internet tarmog'iga ulana olish va ma'lumotlar izlab topish ko'nikmalari shakllangan bo'lishi shart.

MTTda faoliyat yuritayotgan pedagog xodimlar, tarbiyachilarining axborotlar bilan ishlash kompetentligini yaxshilash uchun quyidagi ishlarni ta'lim tashkilotida amalga oshirish maqsadga mufoviq:

1. tarbiyachilarining ta'limiy faoliyatlar jarayonida AKTdan foydalanish qobiliyatini nazoratga olib borish,
 2. AKTdan samarali foydalanish bo'yicha mutaxassislar bilan birgalikda seminar-treninglarni tashkil qilish,
 3. AKTdan foydalanish bo'yicha adabiyotlar ro'yxati, internet saytlari, videodarsliklar bilan tanishib borish,
 4. MTTda pedagoglar orasida AKTdan foydalangan holda ta'limiy faoliyatlarni tashkil qilgan eng yaxshi pedagoglarni izlab topish va ularni rag'batlantirish,
 5. AKTni qo'llash bo'yicha ilg'or ish tajribalarini ommalashtirish.
- AKTning tezkor rivoji, ular bilan ishlay olish, ta'lim jarayonida kompyuter texnologiyasi im-

koniyatlaridan foydalanishga bo'lgan ehtiyoj tarbiyachining kasbiy kompetentligi negizida axborot kompetentlikning namoyon bo'lishi zarurligini taqozo etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Yo'ldoshev J.G., Hasanov S. Pedagogik texnologiyalar. O'quv qo'llanma. – T.: Iqtisodmoliya, 2010.
2. ziyonet.uz

ONA TILI TA'LIMIDA ZAMONAVIY USULLAR

Ashurova Shoira Shodiyevna

TTYeSI Akademik litsey

ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

+998 94 6202172

Annotatsiya. Ta'lif jarayonida ilg'or pedagogik tajribalarga tayanish, texnik vositalarni unumli qo'llash va zamonaviy ta'lif usullaridan foydalanish zarur. O'qitishning faol usullarini qo'llash pedagogik texnologiyaning asosini tashkil etadi. Maqolada ona tili darslarida foydalanish mumkin bo'lgan o'qitishning faol usullari haqida so'z boradi

Kalit so'zlar: pedagogik texnologiya, didaktik o'yinlar, bilim – ko'nikma, Muammoli ta'lif texnologiyasi, Hamkorlikda o'qitish texnologiyasi

Axborot – kommunikatsiya vositalarining tarqalish tezligi nihoyatda tezlashgan XXI asr o'quvchisi keng dunyoqarashli, mustaqil fikrga ega, o'tkir zehn egasi, irodali, voqeа – hodisalardan to'g'ri xulosa chiqara oluvchi, ko'rgan, eshitgan, o'qiganlari asosida yangiliklar yarata oluvchi bo'lishi zarur.

Ta'lif jarayonida ilg'or pedagogik tajribalarga tayanish, texnik vositalardan unumli foydalanish, ekskursiya va noan'anaviy o'yin darslar tashkil etish, baxs – munozaralar samarali natija bermoqda. Bu usullar innovatsion metodlar sifatida taqdim etilmoqda.

O'qitishning faol usullarini qo'llash pedagogik texnologiyaning asosini tashkil etadi. O'quv jarayonida o'quvchilarning faolligi, mustaqil fikr yuritishi, atrofdagilar bilan muloqotga kirishishi, ular bilan o'z mulohazalarini o'rtoqlashishi, savol – javoblarning qizg'in bo'lishi darsning yutug'i hisoblanadi. Ona tili o'qitishda, ayniqsa, quyidagi usullar samarali hasoblanadi:

1.Didaktik o'yinlar texnologiyasi. Unda turli didaktik o'yinlarni qo'llash orqali mashg'ulotda faol harakat tashkil qilinadi. Dars jonli bo'lib, o'quvchilarda qiziqish ortadi. Didaktik o'yinli darslar o'z mazmuniga ko'ra sahnalashtirilgan rolli o'yinlar, ijodiy ishbilarmonlik o'yinlari, konferentsiya darslariga ajratish mumkin.

2.Tekshirish – sinov darsi. Bunday darslar o'quvchilardagi bilim – ko'nikmalarni sinash va tekshirish maqsadida o'tkazilib, ularga test topshiriqlari, savol – javoblar va boshqa sinov shakllari tashkil etiladi. Bu usullarning asosiy xususiyati o'quvchilarning kuzatuvchanligiga tayanish, izlanishga undash, so'z boyligini oshirish, erkin baxs – munozaraga kirisha olish ko'nikma va malakalarini oshirish bilan birga nutqiy savodxonligi ham rivojlantiriladi.

3.Muammoli ta'lif texnologiyasi. Muammoli vaziyat va uni yechishga qaratilgan muhokamani tashkil etish hamda o'qituvchi tomonidan xulosalarning to'g'rilingini tasdiqlash.

4.Hamkorlikda o'qitish texnologiyasi. Bu usulda topshiriqlar birgalikda bajariladi. O'quvchilar o'rtaida hamkorlik, o'zora yordam, fikr almashishi jarayoni vujudga keltiriladi. Hamkorlikda o'qitishning guruhda o'qitish, kichik guruhlarda o'qitish, "arra", "birgalikda o'qiymiz" kabi usullari keng qo'llanilmoqda.

Ona tili darsida "So'zlarning shakl va ma'no munosabatlariga ko'ra turlari" mavzusi o'tib bo'lingach, "Kim o'zar" musobaqasini ko'rib chiqamiz. Bu musobaqa boshlanishidan oldin o'quvchilar kichik guruhlarga bo'linadi, ularga aniq yo'l – yo'riqlar beriladi. Ajratilgan vaqt aytildi. Kichik guruhlarga ma'nodoshlar, shakldoshlar, zid ma'nolilar, paronimlar yoki boshqa nomlar qo'yish mumkin. O'quvchilarga mavzu yuzasidan birinchi guruhga – ma'nodosh, ikkinchi guruhga – shakldosh, uchinchi guruhga – zid ma'noli, to'rtinchi guruhga – paronimlardan ko'p so'z topish topshiriladi.

1.Ma'nodoshlar: chiroqli, go'zal, ko'hlik, dilbar; ovqat, osh, taom; yuz, aft, bashara, turq, chehra, jamol, oraz, bet, ruxsor va b.

2.Shakldoshlar: yuz(ot), yuz(son), tut(daraxt), tut(harakat), o't(olov), o't(harakat), o't(o'simlik), o't(organ) va b.

3.Zid ma'noli: yaxshilik – yomonlik, uzun – qisqa, baland – past, yosh – qari, qattiq – yumshoq, hasis – saxiy va b

4.Paronimlar: asr – asir, shox – shoh, amr – amir, asl – asil, nufuz – nufus, zirak – ziyrak va b.

Birinchi bo'lib topshiriqni bajargan guruhga qo'shimcha vazifa yuklatiladi. Masalan, topilgan so'zlar ishtirokida gaplar tuzish, shu so'zlar qatnashgan she'riy parchalar topish, biror sana yoki

bayramga oid matn tuzish. Chunki ular boshqa guruhlarga xalal berishining oldini olishimiz kerak. Ajratilgan vaqt tugagach, har bir guruhdan bir kishi topilgan so‘zlarni o‘qib beradi, So‘zlar soni sanaladi. Navbatdagi bosqichda boshqa guruhlar ham so‘zlarga qo‘srimcha tarzda misollar keltirishi mumkin. Bu alohida baholanadi.

Dam olish daqiqalarida mavzuga oid boshqotirmalar tuzish va yechish o‘quvchilarning xotirasini mustahkamlashga, ijodiy tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Umumiy pedagogika N.S. Ataeva 2012 yil
2. A. Zunnunov Adabiyot o‘qitish metodikasi. Toshkent “O‘qituvchi”, 1992.

ADABIYOT DARSLARIDA GRAF ORGANAYZERLARDAN FOYDALANISH

Ismailova Sarvinoz Ochilovna
TTYeSI Akademik litsey
ona tili va adabiyot o'qituvchisi
+998 90-317-20-04

Annotatsiya: Maqlada adabiyot darslarida ishlatalish mumkin bo'lgan hamda dars samaradorligini oshirishda xizmat qiladigan grafik organayzerlar haqida ma'lumotlar berilgan. Ushbu chizma usullari yordamidan foydalanish uchun tavsiyalar tushuntirilgan. Adabiyot darsida foydalanilgan usullardan namunalar keltirilgan

Kalit so'zlar: grafik organayzerlar, chizmalar, jadvallar, "Toifalash jadvali", "Venn diagrammasi".

Dars o'tish jarayonida innovatsion yo'l-yo'riqlar bizga doimo kerak bo'ladi. Innovatsion yo'l-yo'riqlarga metodlar, usullar va grafik organayzerlardan foydalanish kiradi. Grafik organayzerlar – o'quv jarayonida qo'yilgan maqsadga erishishda yordam beruvchi chizma, jadval, grafiklar hisoblanadi. Ulardan darsda foydalanish yuqori natijalarni kafolatlaydi. Agar grafik organayzerlarni o'qituvchi tayyor (to'ldirilgan) holda qo'llasa, vosita vazifasini, o'quvchilarining mashg'ulot mavzusiga doir bilimlarni mustahkamlash va fikrlashini rivojlantrish maqsadida ishlatsa, metod vazifasini bajaradi. Masalan, shunday grafik organayzerlardan "Qanday", "Nima uchun", "BBB" kabi organayzerlarini misol keltirish mumkin. Quyida adabiy ta'lim jarayonida qo'llanilayotgan grafik organayzerlardan ayrimlarini keltirib o'tamiz.

B/B/B Jadvali- Bilaman/ Bilishni xohlayman/ Bilib oldim.

Mavzu, matn, bo'lim bo'yicha izlanuvchilikni olib borish imkonini beradi. Kichik guruhlarda ishlataladi. Tizimli fikrlash, tuzilmaga keltirish, tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantridi. Masalan, Z.M.Bobur gazallari, ruboylari mavzusi o'tilishidan oldin BBB jadvali o'quvchilar tomonidan to'ldiriladi. "Mavzu bo'yicha nimalarni bilasiz" va "Nimani bilishni xohlaysiz" degan savollarga javob beradilar (oldindagi ish uchun yo'naltiruvchi asos yaratiladi). Jadvalning 1 va 2 bo'limlarini to'ldiradilar. Ma'ruzani tinglaydilar, mustaqil o'qiydilar va 3-bo'limni to'ldiradilar.

BILAMAN	BILISHNI XOHLAYMAN	BILIB OLDIM

Venn diagrammasi. Ushbu grafik organayzer ta'lim oluvchilarda mavzuga nisbatan tahliliy yondashuv, ayrim qismlar negizida mavzuning umumiyo mohiyatini o'zlashtirish (sintezlash) ko'nikmalarini hosil qilishga yo'naltiriladi. U kichik guruhlarni shakllantirish asosida aniq sxema bo'yicha amalga oshiriladi. "Venn diagrammasi" grafik organayzeri adabiy ta'limda adabiy asarlar, adabiy turlar va janrlarni tahlil qilish mumkin. Masalan; uchta doira chizib, lirik, epik, dramatik turning o'xshash va farqli tomonlarini tahlil qilish mumkin Venn diagrammasini tuzish uchun maxsus vaziyat kerak. Masalan, Mirmuhsinning "Me'mor" romanini o'qitish uchun tuzilgan organayzer ya'ni "VENN" diagrammasiga tuzilgan variant

tayfun [ingl. typhoon - xit. taifung (tay fin) – kuchli shamol

to'fon [arabcha – toshqin; suvning ko'tarilishi] Shiddatli bo'ron, dovul. - gird(i)bod [forscha – uyurma; bo'ron, dovul]

To'zon, chang, qum aralash buralib ko'tariluvchi qattiq shamol; quyun, uyurma, dovul.

SWOT tahlildan foydalangan holda Farhod va Xusrav obrazlariga tavsif bering.

	Farhod obraziga tavsif
S (Kuchli tomoni)	
W(Zaif tomoni)	
O (Imkoniyat)	

T (Xavf-xatar)	Xusrav obraziga tavsif
S (Kuchli tomoni)	
W(Zaif tomoni)	
O (Imkoniyat)	
T (Xavf-xatar)	

Kontseptual va toifalash jadvali.

Konsepsiya-qarashlar sistemasi, tushunish degani bo'lib, bunday jadvallar orqali epik va lirik turdagi matnlar ustida turli topshiriqlarni bajarish taqqoslab ko'rsatish mumkin.-o'rganilayotgan hodisa, tushuncha, qarash, mavzu va shu kabilarni ikki va undan ortiq jihat bo'yicha taqqoslash imkonini beradi. Tizimli mushohada qilish, ma'lumotlarni tarkiblashtirish va tizimlashtirish ko'nikmasini rivojlantiradi. Yakka tartibda yoki kichik guruhlarda konseptual jadval quriladi va u to'ldiriladi; -vertikal bo'yicha-taqqoslash talab etiladigan narsalar (qarashlar, nazariyalar) joylashtiriladi; - horizontal bo'yicha – taqqoslashni amalga oshirishdagi har xil tavsiflar joylashtiriladi. -ish natijasi taqdirmoti

"Badiiy asar qahramonlari" konseptual jadvali

Badiiy asar qahramonlari	Tavsiflar, toifalar, ajralib turadigan belgilar va shu kabilar		
	Asarda tutgan o'rni	porterti	Xarakter xususiyati
Otabek			
Anvar			

"Kecha va kunduz" romani qahramonlarining "Toifalash jadvali"da aks etishi

Ijobiy obrazlar	Salbiy obraz	O'zgaruvchan obraz
Zebi	Akbarali	Miryoqub

Konseptual va toifalash jadvallari asosida asarlarning tahlili ustida ishslash o'quvchilar uchun qiziqarli va xotirada saqlanishi uchun yaxshi samara beradi. Grafik organayzerning turi, ahamiyati va xususiyatlari: bilimlarni faollashtirishni tezlashtiradi, fikrlash jarayoniga mavzu bo'yicha yangi o'zaro bog'lanishli tasavvurlarni erkin va ochiq jalb qilishga yordam beradi.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. A.Zunnunov. Adabiyot o'qitish metodikasi. Toshkent, "O'qituvchi", 1992.
2. K.Yo'ldoshev, O.Madaev, A. Abdurrazoqov. Adabiyot o'qitish metodikasi, dasturiy qo'llanma. Toshkent, 1994.

МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМДА БОЛАЛАРНИНГ ТАСВИРЛАШ КО'НИКМALARINI SHAKLLANTIRISH

Reymova Perigul Baqbergenovna-
Qoraqalpog'iston Respublikasi
Nukus tumani 14-sonli Maktabgacha ta'lim
tashkiloti tarbiyachisi

Annotatsiya: Maqlada rasm chizish, ijodiy moyilliklarini shakllantirib, ularni muntazam ravishda ta'lim jarayoniga tayyorlash, bolalarning tafakkurini rivojlantirish, o'zining fikrini mustaqil va erkin ifodalash, amaliy mashg'ulotlar bajarish malakalarini shakllantirish haqida yozilgan.

Kalit so'zlar: bola, tarbiyachi, ta'lim, tarbiya, rasm chizish, tarbiyalanuvchi, tasviriy san'at, malaka, ko'nikma.

Maktabgacha ta'limning vazifasi bolalarni xalqning boy milliy, madaniy-tarixiy merosi va ma'naviy axloqiy jihatdan tarbiyalash: bolalarda milliy vatanparvarlik hislarini shakllantirish, maktabgacha yoshdagilari bolalarda bilim olish ehtiyojini, o'qishga intilish moyilliklarini shakllantirib, ularni muntazam ravishda ta'lim jarayoniga tayyorlash, bolalarning tafakkurini rivojlantirish, o'zining fikrini mustakil va erkin ifodalash malakalarini shakllantirish, bolalarning jismoniy va ruhiy sog'ligini ta'minlashdan iborat. Asosiy maqsadlardan yana biri zamonaviy tasviriy san'at orqali bolalardagi qobiliyat hamda imkoniyatlarni aniqlab, ularni to'g'ri shakllantirish va yuzaga chiqarishdir.

Tasviriy san'atning o'ziga xos murakkabliklarini tushunib, uning nozik qirralarini maktabgacha yoshdagilari bolalarga ulashish mahoratiga ega bo'la oladigan tarbiyachilarini yetishtirib chiqarish vazifasi turibdi. Maktabgacha ta'lim muassasalarida tasviriy faoliyat vositasida bolalarning estetik qobiliyatlarini shakllantirishda tarbiyachining o'rni beqiyos. U chuqur bilim va yuqori malakaga ega bo'lishi, buning uchun muntazzam ravishda o'z ustida ishlashi, o'zining ilmiy nazariy saviyasini tinimsiz ko'tarishi, ilg'or tajribalarga tayanishi kerak.

Shakllarni tasvirlash jarayonidagi xatoliklar faqatgina bolaning noto'g'ri tushunchalari va ko'nikmalarning etarli emasligi emas, balki predmetni to'g'ri idrok etishni bilmaligi bilan tushuntiriladi.

Tasviriy faoliyat mashg'ulotlari - bu rasm chizish, loy, applikaciya, qurish-yasash mashg'ulotlaridir. Bu mashg'ulotlar maktabgacha ta'lim tashkilotining barcha guruhalarda aniq bir vaqtda, kun tartibi asosida uyushtiriladi. Tarbiyachi mashg'ulotni tashkil etishga tayyor bo'lgach, bolalarni o'yin faoliyatidan asta ta'limiy faoliyatga ko'chirib o'tadi. Mashg'ulotni tashkil etish davri bir ikki daqiqani tashkil etadi. Bu qism mashg'ulotga qarab turlicha uyushtirilishi mumkin. Masalan: bolalarni tasvirlashlari kerak bo'ladi predmet yoki illyustraciyalarni ko'rishni, kichkintoylarga esa, o'sha narsa bilan o'ynashi, qo'li bilan tegishi mumkin bo'ladi. Kichik guruhdan boshlab bolalarni sekin asta, shovqinsiz, stol atrofiga o'tirishga o'rgatiladi.

Kichik guruhdan boshida uncha katta bo'limgan guruhal bilan, yilning ikkinchi yarmidan boshlab butun bir guruh bilan uyushtiriladi. Kichik guruhdan mashg'ulotlar yilning birinchi yarmida 5-7 minutdan asta-sekin 10-15 minutgacha cho'zilib boriladi. Kichik guruhdan 15-20 minutgacha; O'rta guruhdan 20-25 minutgacha; Katta guruhdan 30-35 minut; Tayyorlov guruhdan 30-35 o'tkaziladi. unga zarur bo'lgan materiallarni o'z vaqtida tayyorlashga ham bog'liqdir.

Bu tayyorgarlik ishlari quyidagilardan iboratdir:

1) Tarbiyachi rasm va applikaciya mashg'uloti uchun kerakli kattalikdagi va rangdagi qog'oz varalarini tayyorlaydi (tasvirlanadigan predmetning tuzilishiga ko'ra). Qog'oz varag'iga oldindan orqa tomoniga bolalarni ismi, familiyasi, mashg'ulot o'tkaziladigan sana yozib qo'yiladi.

2) Tarbiyachi oldindan qalam uchlarini ochib qo'yadi (albatta 4-5 qalam ortiqcha qilib tayyorlab qo'yiladi).

3) Katta tayyorlov guruhalarda bolalar ko'proq akvarel bo'yog'ini ishlatalilar. Oldindan bo'yoqlar ho'llangan bo'lishi lozim. Mo'yqalamlar yaxshilab yuviladi. 4) Mashg'ulot uchun lattalar, idishchalarni tayyorlash zarur. Suv bankalarga mashg'ulot boshlanish arafasida quyiladi.

5) Applikaciya uchun rangli qog'oz yig'masi tayyorlanadi (ortiqcha miqdorda). 6) Elimster (undan tayyorlanadi), yoki elim.

7) Loy ishi mashg'ulotlari haftada bir marotaba tayyorlanadi, polietilen plynokalarda saqlanadi. Tarbiyachi har bir bola uchun loy parchasini qo'yish uchun taxtachalar, katta tayyorlov guruhlari uchun ko'rgazmalar, harakatlanuvchi taxtachalar tayyorlaydi, ho'l yoki nam lattalar berilishi kerak.

8) Plastin ham rangi bo'yicha tayyorlanib, rangdor mayda qismlarni yasash jarayonida beriladi. Ko'proq katta guruhlarda beriladi, oldindan issiqda yumshatib qo'yiladi.

9) Maktabgacha ta'lim tashkilotidagi ko'rgazmali materiallar bo'lishi lozim. Masalan: predmetlar o'yinchoqlar, illyustraciyalar, xalq amaliy dekorativ san'at namunalari.

10) Har bir guruhda bolalar ishining tahlili uchun ko'rgazmalar bo'lishi kerak. Mashg'ulot uchun zarur bo'lgan materiallarning har biri aniq, bir joyda, faoliyat turlariga qarab saqlanishi kerak, navbatchilar bunda ularni mashg'ulot uchun tayyorlay olishlari lozim.

11) O'rta guruhdan boshlab bolalar ham tarbiyachi bilan birlgilikda mashg'ulotga tayyorlanib, navbatchilikka jalb qilinadi. Har bir guruhda, har bir bola yoki navbatchilar vazifalarni tarbiyachi tomonidan rejalshtiriladi.

Demak, bolalarni asta- sekin mustaqil ishlashga o'rgatib boriladi. Bor bo'lgan qiyinchiliklarni o'zlari hal etish yo'llarini o'rganib boradilar. Bu narsa kichik guruh bolalari uchun ortiqcha hisoblanadi, chunki ular hali bu aloqani egallamagan bo'ladilar.

Adabiyotlar

1. Amirova. G.A., Sulaymonov A.P., Djuraeva B .R. Maktabgacha ta'lim muassasalarida aplikaciya mashg'ulotlari. T., 2014.

2. D.T Sabirova. Maktabgacha yoshdagи bolalarda tasviriy savodxonlik elementlarini shakllantirish. (13.00.01.-Pedagogika nazariyasi va tarixi ixtisosligi bo'yicha yozilgan dissertaciyaning avtoreferati). T.2007

AUTIZM KASALLIGI BOR BOLALAR LARNING TA'LIM-TARBIYA MUAMMOSI

Sagdullayeva Nozimaxon Abdujalolovna

Toshkent shahar Olmazor tumani
522-KTIMTT defektolog-logoped

Annotatsiya: Maqolada alohida yordamga muhtoj bolalar shuningdek autizm kasalligi bor bolalar larning ta'lism tarbiyasiga oid ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlari: alohida yordamga muhtoj, autizm, defektolog.

Mamlakatimizda imkoniyati cheklangan va alohida yordamga muhtoj bo'lgan avlodni tarbiyalash uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish, XXI – intellektual qadriyatlar ustuvorlik qiladigan asr ekanligini e'tiborga olgan holda Vatanimiz o'g'il va qizlarini har tomonlama barkamol shaxslar etib shakkantirish borasidagi keng ko'lamli chora-tadbirlarning komplekslari amalga oshirilmoga qda. Mavjud ta'lism tarbiya tizimini tubdan isloh qilish, uni zamon talablari darajasiga ko'tarish, milliy kadrlar tayyorlashning yangi tizimini barpo etish, kelajak uchun barkamol, salohiyatlari avlodni tarbiyalash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldaggi PF-4947-sonli 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning Harakatlar Strategiyasida "Aholini ijtimoiy himoya qilish, nogiron va aholining boshqa ehtiyojmand toifalarini Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash" ni kuchaytirishga alohida e'tibor berilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Defektologlar uchun katta ahamiyatga ega bo'lgan "Nogironligi bo'lgan shaxslarni Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 1-dekabrdagi PF-5270-sonli farmoni va defektoglarning faoliyatiga tegishli bo'lgan boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni hal etishda mutaxassis defektoglarning muayyan darajada o'rni katta.

Davlatimiz rahbari yosh avlod tarbiyasining birinchi va muhim bo'g'ini bo'lgan mактабгача ta'lism tizimini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratmoqda. 2017-yil 16-avgust va 19-oktyabr kunlari bo'lib o'tgan yig'ilishlarda bu masala atroflichcha muhokama qilingan edi. 2017-yil 30-sentyabrda Prezidentimiz tomonidan "Mактабгача ta'lism tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni hamda "O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lism Vazirligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi qarori qabul qilindi.

Yoshlar o'rtaida sog'lom turmush tarzi tamoyillarini qaror toptirish bilan bir qatorda alohida yordamga muhtoj bolalar larning maxsus ta'lism tizimi ham bevosita qamrab oladi. Alohida yordamga muhtoj bolalar qatorida Autizm kasalligi bilan kasallangan bolalar ham tashkil qiladi.

Mamlakatimizda autizm muammoosini hal etishda ushbu bolalar tomonidan atrof-muhitni qaydarajada idrok etilishini o'rganmay turib, ularning kuchli tomonlari va zaif jihatlarini, boshqacha aytganda, muammolarini aniqlay olmaymiz. Autizmli bolalar larning hayoti davomida duch kelayotgan sensor, ijtimoiy va emotsiyon qiyinchiliklari axborotlarni idrok qilishdagi individual o'ziga xosliklari bilan bog'liqidir. Bolalar autizmi turli shakllarda, aqliy va nutqiy rivojlanishning turli darajalarida namoyon bo'ladi, shu sababli autik bolalarini maxsus va umumta'lim maktabgacha ta'lism tashkilotlarida, yordamchi maktablarda uchratish mumkin. Hamma joylarda bunday bolalar boshqa odamlar bilan o'zaro aloqa qilishda, muloqotda, ijtimoiy moslashishida juda katta qiyinchiliklarga duch keladilar. O'z vaqtida tashxis qilinmaslik va tegishli yordamning, atrof-dagilarning xayrixohligi va to'g'ri qo'llab-quvvatlashining mavjud emasligi tufayli autik bolalarlarning ko'p qismi "ta'limga qobiliyatli emas" deb topiladi va ijtimoiy jihatdan moslashmaydi. Ba'zi ma'lumotlarning ko'rsatishicha, autizmli bolalarda ko'pgina hollarda aloqa qilishning buzilishi mutizm ko'rinishida namoyon bo'ladi. Bunday bolalar bilan ishlash davomida ularning sensor impulslarini qayta ishlashi haqidagi bilimlarni to'plashimiz va ularga yordam qo'lini cho'zishmiz uchun kerak bo'ladigan vosita va usullarni topishimiz darkor.

Autizmli bola bilan ish olib borishda oila jamoasi markaz hisoblanadi. Oilaning pozitsiyasi faol bo'lmasa, uning yaqinlari faqatgina passiv-achinish pozitsiyasida bo'lsa bunday bolaga yordam berish qiyin bo'ladi. Autizmli bolaning bir butun rivojlanishi buzilgan va uni to'g'ri yo'lga solish uchun uning butun hayotini maxsus tashkil etish lozim, maishiy odatlarning barcha mayda tomonlari ham e'tiborga olinishi kerak. Ayniqsa, autizmli bolaning yaqinlarini doimiy hissiy qo'llab-quvvatlashi va ularning bola bilan birgalikdagi intilishlari muhimdir. Autizmli bolaning korreksiysi - bu hatto davolov rivojlantiruvchi ta'lism, alohida psixik doiralar, muammolar, funk-

siyalar (idrok, motorika, tafakkur yoki nutq) ustida ishlash emas, balki davolovchi tarbiya - bola bilan birgalikda kundalik hayotni asta-sekin anglash, uni o‘zaro harakatini faollashtirishga undash, bu faollik amalga oshiriladigan hayotning shakllarini egallashga yordam berishdir. Ma’lumotlarga ko‘ra hozirda dunyodagi har 88ta bolaning birida autizm kuzatilishi mumkin. So‘nggi 3yil davo-mida O‘zbekistonda bu ko‘rsatkich 20 foizga ko‘paygan.

Autizmga uchragan bolalar holatida pedagoglar, defektologlar, psixologlar bolaning kun tar-tibini to‘g‘ri tashkil etishi muhim. Bolaning faoliyatini uyg‘unlashtirish, guruhdagi bolalar bilan yaqinlashtirish, psixoterapevtik tushuntirish ishlarini izchizlik bilan olib borishi maqsadga mu-vofiqdir. Pedagog, defektologlar ota-onalar bilan tushuntirish ishlarini o‘tkazishi zarur. Bolaga haddan tashqari ko‘p e’tibor bermaslik. Bola oilada o‘zini hamma qatori his etishini ta’minlash. Bolaga qo‘lidan keladigan ishlarni buyurish va bajargan ishini maqtab qo‘yish, bolani qo‘llab-quvvatlash. Maktabgacha ta’lim muassasasi xodimlari bola uchun qulay sharoit yaratib berib, unga yaxshi muomalada bo‘lgan holda uning ijtimoiy moslashuvini amalga oshirishga yordam berish-lari lozim.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, alohida yordamga muhtoj bo‘lgan bolalarga, shu bilan bir qatorda autizm bilan kasallangan bolalarga sog‘lomlashtiruvchi jismoniy mashqlarni o‘rgatish muhim fiziologik ahamiyatga ega bo‘lib, ularda kasalliklarning oldini olishning samarali vositasi hisoblanadi. Autizm bu kasallik emas, balkim bu ruhiy holat. U insonning umrining oxirigacha saqlanib qoladi, biz mutaxassislar autizmli bolalarni tibbiy psixologik-pedagogik jihatdan jamiyat hayotiga moslashtiramiz.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Nogironligi bo‘lgan shaxslarni Davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 1-dekabrdagi PF-5270-sonli Farmoni.
2. Xamidova M U. Maxsus pedagogika. – T.: 2018

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA O'YIN FAOLIYATINING XUSUSIYATLARI VA O'YINNING AHAMIYATI

Bekniyazova Komila Azatovna

Xujayli tumani 3-sonli DMTT tarbiyachisi

Телефон: +998(97)358 90 52 Komila_91@mail.uz

Annotatsiya: Maktabgacha yoshdagi bolalarning etakchi faoliyati bolgan o'yining bola ha-yotida, har tomonlama rivojlanishida xizmat qiluvchi tarbiya usuli ekanligi haqida gap boradi. Bog'cha yoshidagi bolalar o'yinlari psixologik xususiyatlarga ega ekanligi, bu bilan bola psixologik soglom ulgayishi yani iroda, tafakkur, xotira, xayol, idrok, kichik-katta qol va ayoq motorikalarining yaqshi rivojlanishiga tasirlari va rivojlanishiga oid fikrlari bayon etilgan.

Kalit sózlar: rolli o'yinlar, konstruktor, laboratoriya, nutq, psixolog, qo'g'irchoqlar, intellekt, matryoshka, piramida, loto, lego, mozaika, terapiya, sub'ekt, idrok, xotira, tassavur ,tafakkur, konkret, o'yinchoq.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning etakchi faoliyati bu o'yindir. Bog'cha yoshidagi bolalarning o'yin faoliyati masalasi asrlar davomida juda ko'p olimlarning diqqatini o'ziga jalb qilib kelmoqda. Kichik maktabgacha yoshdagi bolalar odatda uzlari yolgiz uynaydilar. Predmetli va konstrukturli o'yinlar orqali bu yoshdagi bolalar uzarining idrok, xotira, tassavur ,tafakkur hamda harakat layoqatlarini rivojlantiradilar. Mazmunli va rollarga bo'linib o'ynaladigan o'yinlar bolalarning ko'pgina psixik jarayonlari va shaxsiy psixologik sifatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Binobarin, o'yin faoliyati davomida bolalarning irodaviy sifatlari ham jadal rivojlanadi. Demak, bog'cha yoshidagi bolalar o'yinlari quyidagicha psixologik xususiyatlarga ega:

- 1) o'yin mavzusining haddan tashqari sermazmunligi va boyligi;
- 2) bolalar o'yin faoliyatlarida milliy tuyg'uning aks etishi;
- 3) o'yin jarayonida vatanparvarlik tuyg'ularining namoyon bo'lishidadir. O'rta va katta bog'cha yoshidagi bolalar o'yinlari, o'yinchoqlari, yasagan buyumlari milliy urf-odatlar, an'analarga asoslanganligi;
- 4) bolalar o'yini jarayonida psixik jarayonlarining diqqati, sezgi va idroki, xotirasi, tafakkur va nutqi, xayoli, his-tuyg'u, irodasi, xarakteri va qobiliyatining namoyon bo'lishidir [1].

A.P. Usovaning tadqiqotlarida ta'kidlanishicha, rolli o'yin ishtirokchilarining safi yosh ulg'ayishiga qarab, jinsiy tofovutlaiga binoan kengayib boradi:

- a) uch yoshli bolalar 2-3 tadan guruhga birlashib, 3-5 daqqaq birga o'ynay oladilar;
- b) 4-5 yoshlilar guruhi 2-3 tadan ishtirokchidan iborat bo'lib, ulaming hamkorlikdagi faoliyati 40-50 daqqaq davom etadi, o'yin davomida qatnashchilar soni ham ortib boradi;

v) 6-7 yoshli bolalarda rolli o'yinni guruh yoki jamoa bo'lib birga o'ynash istagi vujudga keladi, natijada avval rollar taqsimlanadi, o'yinning qoidalari va shartlari tushuntiriladi (o'yin davomida bolalar bir-birlarining harakatini qattiq nazorat qiladilar). Bola ruhiy rivojlanishida o'yinning ahamiyati o'yin faqat bilish jarayonlarini takomillashtirib qolmay, balki bolaning xulq-atvoriga ham ijobjiy ta'sir ko'rsatadi. Bog'cha yoshidagi bolalarda o'z xulqini boshqarish konikmalarini tarkib toptirish bilan bog'liq psixologik muammoni o'rgangan Z.V. Manuylekoning fikricha, biror maqsadga yo'naltirilgan mashg'ulotga nisbatan o'yinda xulq ko'nikmalarini oldinroq va osonroq egallash mumkin [2]. Bog'cha yoshidagi bolalarning turli-tuman o'yin faoliyatlarini sekin-astalik bilan ularni o'qish faoliyatiga tayyorlaydi. Bolalarning o'yin faoliyatlariga tarbiyachilar ta'lim elementlarini kiritadilar. Natijada bolalar o'yin orqali juda ko'p narsalarni bilib oladilar, ularning bilishga bo'lgan qiziqishlari ortib boradi.

Demak, o'yin faoliyati bolalarning har tomonlama rivojlanishlarida qudratli vositadir. Bolalarning psixik rivojlanishiga o'yinchoqlarning ta'sirini o'rganish ishlariga XIX asrga kelib jiddiy e'tibor berila boshlandi. Bu yo'nalishdagи birinchi tadqiqot ishlari nemis pedagogi Frebel tomonidan ilmiy ravishda o'rganildi. Frebel o'z tadqiqotlarida bolaning dunyoga kelgan birinchi kundaridanoq bilish jarayonlarini rivojlantirish zarurligini, bolaning birinchi o'yinchoqlari yumshoq o'yinchoqlar bo'lishi kerakligini aytadi. Bola qo'lida ushlab tura oladigan yorqin, turli rangdagi yumshoq koptoqchalar bolaning psixikasiga ijobjiy ta'sirini aytib o'tadi. Bolaning o'z qo'li bilan loydan yasalgan turli shakllari haqida: «Loydan narsalar yasab o'ynash davomida ular o'rtasida o'zaro aloqalarni tushunadilar... bu mashg'ulotlar nafaqat bolaning fikrlash qobiliyatiga bal-

ki uning ruhiy dunyosiga ham ta'sir ko'rsatadi...» deydi [3]. Amerikalik psixolog G.L.Lendret loyni bolaning shaxs xususiyatlari ijobiliy ta'siri haqida aytib: «o'zidagi jahl, g'azab, agressivani chiqarib tashlovchi vositadir» – deb hisoblaydi. Bolaning rivojlanishini o'yinchoqsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Aynan o'yinchoq bolaga o'z his-uyg'ularini namoyon qilishga, atrof-hayotni o'rganishga, ijtimoiy munosabatlarga kirishishga, o'z-o'zini anglashga o'rgatadi. Har bir bolaning sevimli o'yinchog'i bo'ladi. Kattalar chin ko'ngildan sovg'a qilgan o'yinchoqqa nisbatan bola o'zi tanlab olgan o'yinchoq unga sevimli, yoqimli, emotsiyonal yaqinroq hisoblanadi.

O'yinchoqlarni bir necha turga ajiratishimiz mumkin:

1. Hayotiy o'yinchoqlar – qo'g'irchoqlar, hayvonlar oilasi, qo'g'irchoqlar uyi, mebellar, idish-tovoqlar, mashinalar, qayiqlar, kassa, tarozi, telefon, tibbiyat va sartaroshlik asboblari, soat, kir yuvish mashinasi, gaz plita, televizor, doska, musiqa asboblari, temiryo'l va boshqalar.

2. Boladagi agressiya (g'azab)ni chiqarib yuborishga yordam beruvchi o'yinchoqlar – askarlar to'plami, miltiq, pistolet, qilich, «yostiq»lar, yovvoyi hayvonlar, rezina o'yinchoqlar, arqon, bolg'acha va boshqa asboblar.

3. Ijodiy fikrlashga, fantaziyanı rivojlantirishga qaratilgan o'yinchoqlar – kubiklar, matryosha, piramida, loto, lego, mozaika, stol o'yinlari, qirqma rasmlar, qo'l ishi, tikuvchilik to'plami, mato parchalari, rangli qog'ozlar va h.k [1.307]. Tayyorlov guruhi bolalari qurish-yasash, mayda bo'laklardan turli samolyot, kemalar, mashinalar hosil qilishni, turli stol o'yinlarini, yig'iladi-gan robotlarni, ovozli, yig'laydigan chaqaloq qo'g'irchoqlarni, tikish va to'qish asboblarini talab qiladilar. O'z qo'llari bilan birorta narsa yasab kimgadir sovg'a qilishni istaydilar. Shuning uchun bolaning narsa yasashga bo'lgan har qanday istagini qondirish, ehtiyoji va qiziqishini quvvatlash lozim. Bu yoshda o'yinchoqlar magazini ikkinchi darajali bo'lib qoladi. Bolalar endi ko'proq o'quv qurollariga qiziqadilar [4]. Bola o'yin faoliyatida maktab ta'limiga tayyorlanib boradi, shu boisdan, unda aqliy harakatlarning yaqqol shakllari tarkib topa boshlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. S.X. Jalilova, S.M. Aripova., «Maktabgacha yoshdagি bolalar psixologiyasi». «Faylasuflar» T., 2017 y.
2. P.Yusupova. «Maktabgacha tarbiya pedagogikasi». «Oqituvchi» T., 1993 y.
3. Z. Nishanova, G. Alimova. Bolalar psixologiyasi va uni o'qitish metodikasi. O'quv qo'llanma. -T. 2006 y.
4. V.A.Krutetskiy . « Psixologiya ». «Bilim» N., 1991 y.

EFFECTIVE WAYS OF TEACHING TOOLS

Eshchanova Xolida Xudayarovna
Pedagogy teacher, Khorezm regional
in-service teacher training center.
Телефон: +998914333403
vibrat@inbox.ru

Annotation: In the given article teaching tools are analyzed, and there is described the ways of effective teaching. Moreover, the most beneficial teaching tools are mentioned.

Key words: teaching tools, scissors, timers, dice, colored markers, picture cards.

Learning language is taken into consideration very critical subject in human society. Thus, there are regular methods and strategies of studying every career using diverse kinds of equipment. There are big numbers of equipment that may be used for overseas language mastering and coaching. Professional instructor have to pick suitable coaching equipment to complement the lesson.

Scissors are as not unusual place and full-size as coaching gear which are predicted to discover them in each classroom. If an instructor has his or her personal classroom, there is no any trouble with scissors. However many instructors need to flow from one elegance to another. Hence, they have to bring their personal scissors. Kevin McCaughey stated, "The dynamic energy of scissors is living in how they could rework a single piece of scratch paper into 10, 20 or even 50 paper squares. These may be dispensed to college students for immediate writing responsibilities that require only a few phrases or sentences from learners, along with brief poems primarily based totally on patterns, lists, polls, maps, interview questions, charts, flashcards and dictations"¹. With them, college students can reduce handouts, colorful papers and a few lists, and via way of means of the usage of it, they will help instructors to save cash trainer time.

Timers play a critical function in the course of doing the project. Mostly, instructors cannot take into account all college students' opportunity and that they plan time artificially in keeping with lively rookies within side the classroom. Thus, several college students cannot manipulate the venture in time. In order to spoil this sort of issue, timers are maximum appropriate tool. Not only instructors but also college students need to make the most timers to factor how a lot time they allot to do the project from the start of it.

Using cube make the lesson greater powerful and inspire college students to be innovative and lively within side the lesson. It is sure that maximum college students love gambling board games. Dices make the elegance enthusiastic. With them instructor can create dozens simply loads of sports at the spot. In elegance, college students are divide into agencies and take turns rolling cube. If a person roll six, she or he must make sentences with six words. Here it has far checked that how nicely college students recognize their grammar and vocabulary. For instance, "I had a vocation with my parents".

Colored markers can be commanded like pens and pencils. Though they are cheap, instructor create inspiring, colored environment in the class. With assisting of markers, college students could make nametags, board games, posters, birthday letters and cube game. Colored markers find out college students' creative talent.

It is obvious that photo playing cards have numerous benefits. Especially ,instructor utilize them to play games that can be either cooperative or competitive. Exploiting photo playing cards may open the manner to find out new thoughts and new games. Picture playing cards expand college students' vocabulary, listening and speaking skills. Picture playing cards offer the makes use of of visible aids in a gambling card format. Students can remember any cloth higher with the aid of using looking and touching than hearing. Thus instructors need to attempt to make the most photo playing cards as an awful lot as possible.

As an end we are able to say that there is cited the most powerful equipment of coaching pro-

cess. By equipment lesson may be extra efficient. Teacher makes use of hundreds of great, less expensive equipment to make the lesson humorous and interesting.

References

1. English Teaching Forum, 2010 Number 4. English Teaching Professional. Teaching the world's children: ESL for ages three to seven
2. Kevin McCaughey English Teaching Forum, 2010 Number 6
3. Genc, B. and Bada, E. (2005).Culture in Language Learning and Teaching. *The Reading Matrix 5/1*, pp.73-84.
4. http://en.wikipedia.org/wiki/teaching_tools
5. http://www.readwritethink.org/lesson_images/lesson1/RWTa51-4.pdf

SHAXSNING INDIVIDUAL PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Aliyeva Gulsanam Begijon qizi

Andijon viloyati Shahrixon tumani

63-son umumta'lim o'rta mактабнинг

амалийотчи psixologi.

(gulsanaaliyeva@gmail.com)

Annotatsiya: Ushbu maqolada shaxsning individual psixologik xususiyatlari ya'ni sezgi, idrok, xotira, tasavvur, tafakkur, hissiyat, temperament va ularning turlari haqida ilmiy ma'lumotlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: tafakkur, hissiyat, iroda, xotira, diqqat, nutq, faoliyat, emotsiya, iroda, psixika, sezgi, idrok, temperament, sangvinik, xolerik, flegmatik, melanxolik.

Psixologiya-lotincha «psyuxе» - ruh, jon, «logos» - fan, ta'lilot degan so'zlardan olingan bo'lib, ruh, jon haqidagi fan degan ma'noni anglatadi. Psixologiya faniga beriladigan ta'riflar ham juda xilma-xil bo'lib, shulardan ayrimlarini ko'rib chiqadigan bo'lsak faktlar, ularning qonuniyatlar va psixika mexanizmlari haqidagi fandir. Ko'rinish turiptiki, barcha ta'riflarda ham psixika haqida so'z bormoqda. Xo'sh, psixika nima? Psixika lotincha psyuxе so'zidan kelib chiqqan bo'lib, ruh, jon degan ma'noni bildiradi. Psixika sezgi, idrok, tafakkur, hissiyat, iroda, xotira va boshqa shu kabi tushunchalar bilan guruhlarga ajratilib, hammasi birgalikda kishining psixikasi, kishining ichki dunyosi, uning ruhiy hayoti va hokazolar deb ham ataladigan tushunchalami hosil qiladi. Bundan tashqari biz amaliyotda psixik hodisalar, ruhiy hodisalar degan iboralarga ham juda ko'p duch kelamiz. Shaxs psixik jarayonlari: Bilish sohasi: diqqat, nutq, faoliyat; Bilish jarayonlari: sezgi, idrok, xotira, tasavvur, tafakkur; Emotsional-irodaviy sohasi: emotsiya, iroda; Individual-psixologik xususiyatlari: temperament, xarakter, qobiliyat. Bilish sohasi Faoliyat - bu sub'ektning (tirik mavjudotning) ob'ekt bilan (atrofdagi borliq) faol hamkorlik jarayonidir. Voqelikka nisbatan faol munosabat bildirishning shunday bir shaqlidirki, u orqali kishi bilan uni qurshab turgan olam o'rtasida real bog'lanish hosil qilinadi. Bilish jarayonlari orqali qaror qabul qilishi, hamda qabul qilingan qaror asosida o'z xarakatlarini yo'naltirish. Shaxsning individual xususiyatlari deganda shaxsning bir biridan farq qilishiga imkon beradigan quyidagi xususiyatlari tushuniladi: temperament, xarakter, qobiliyat. Temperament lotincha temperamentum - narsalaming tegishli nisbati degan so'zdan olingan. Temperament haqida dastlab eramizdan oldingi V asrda yashagan vrach Gippokrat, eramizdan oldingi II asrda yashagan Galen, X asrda yashagan Ibn Sino va boshqalar o'z qarashlarini bildirganlar. Galen birinchi bo'lib temperamentning kengaytirilgan tasnifini berib, uning 13 turini sanab o'tgan. Keyinroq vatandoshimiz Ibn Sino temperamentni mizoj deb atab, uning issiq vasovq turini, bu odamning rangi, qonining miqdori, quyuq yoki suyuqligiga bog'liqligini aytgan. Hozirgi kunda temperament oliv nerv tizimi va uning xillari bilan bog'liqligi asos qilib olinib, 4 tipi borligi qabul qilingan. Bu holda temperamentning antik davr klassifikatsiyasiga nomi bilan o'xshash bo'lishi qabul qilingan.

Sangvinik - qon so'zi bilan bog'liq bo'lib, serharakat, kuchli ta'sirlanish, muvozanatsiz bo'lish nazarda tutiladi. harakatchan, muvozanatli tip. Yangi shart sharoitga tez moslashadi, tez ishga kirishib tez soviydi, o'z o'mini, rolini tez almashtiradi, beg'araz, kek saqlamaydigan tip. («Bir qop yong'oq»).

Xolerik - sariq o't organizmda ustun miqdorda bo'lishi asos qilib olinib, ta'surotni tez qabul qilib olish, kuchli qo'zg'olish, terisiga sig'maydigan shoshkaloq odam xususiyati hisoblanadi. «Jango-var, jo'shqin, oson va tez ta'sirlanadigan tip». (I. P. Pavlov). Chaqqon, tez harakat qiladi, orqali qaror qabul qilishi, hamda qabul qilingan qaror asosida o'z xarakatlarini yo'naltirish. Shaxsning individual xususiyatlari deganda shaxsning bir biridan farq qilishiga imkon beradigan quyidagi xususiyatlari tushuniladi: temperament, xarakter, qobiliyat.

Hozirgi kunda temperament oliv nerv tizimi va uning xillari bilan bog'liqligi asos qilib olinib, 4 tipi borligi qabul qilingan. Bu holda temperamentning antik davr klassifikatsiyasiga nomi bilan o'xshash bo'lishi qabul qilingan.

Sangvinik - qon so'zi bilan bog'liq bo'lib, serharakat, kuchli ta'sirlanish, muvozanatsiz bo'lish nazarda tutiladi. harakatchan, muvozanatli tip. Yangi shart sharoitga tez moslashadi, tez ishga kirishib tez soviydi, o'z o'mini, rolini tez almashtiradi, beg'araz, kek saqlamaydigan tip. («Bir qop

yong'oq»).

Xolerik - sariq o't organizmda ustun miqdorda bo'lishi asos qilib olinib, ta'surotni tez qabul qilib olish, kuchli qo'zg'olish, terisiga sig'maydigan shoshkaloq odam xususiyati hisoblanadi. «Jangovar, jo'shqin, oson va tez ta'sirlanadigan tip». (I. P. Pavlov). Chaqqon, tez harakat qiladi, qattiq va tez gapiradi, o'zini tutib turishi qiyin, bazan xato javob qaytaradi.

Flegmatik - organizmda shilimshiq modda flegma miqdori ko'pligi bilan ifodalanadi. Bu tipdag'i odam ta'surotni bir muncha sekin qabul qiladi, ishga shoshilmay kirishadi, lekin ishni puxta, oxi-riqa yetkazib bajarishga layoqatlil tip. Hissiyotlari sekin paydo bo'ladi, ammo barqaror va davomli bo'ladi. U vazmin va yuvosh, uning jahlini chiqarish qiyin, lekin jahli chiqsa to'xtatish ham qiyin, qasoskor, ginachi.

Melanxolik - qora o't miqdori bilan bog'liq deb hisoblanadi. Bu tipdag'i odam «og'ir karvon», «tepsa tebranmas», atrofida sodir bo'layotgan hodisalarga va odamlarga loqayd, «dunyoni suv bossa, tupig'iga chiqmaydigan» tip. Antik davr psixologiyasidagi bu turlar keyin yana ko'p marta tadbiq qilinib, yana shu to'rt tip nomi saqlanib qolgan. Reaksiyalari ko'pincha qo'zg'ovching kuchiga to'g'ri kelmaydi, loqayd, lanj, o'zini tez yo'qotib qo'yadi, biror ishda tashabbuskorlik ko'rsatmaydi. Hissiyotlari juda sekin paydo bo'ladi.

Foydalanimgan adabiyotlar ro'yxati

1. G'oziyev E. Ontogenet psixologiyasi Nazariy- eksperimental tahlil T.: Noshir 2010. - 356 b.
2. Do'stmuhamedova Sh.A., Nishonova Z.T. va boshqalar Yosh davrlari va pedagogik psixologiya T.: Fan va texnologiyalar 2013 - 343 b.
3. Shapovalenko I.V. Vozrastnaya psixologiya (Psixologiya razvitiya i vozrastnaya psixologiya): uchebnik dlya studentov vuzov. - M.: Gardariki, 2007. - 349 s

**TA'LIM BOSHQA TILDA OLIB BORILADIGAN GURUHLARDA "YAXSHI FAZILAT
– INSON KO'RKI" MAVZUSINI O'QITISHDA "QUYOSH" KROSSVORDIDAN
FOYDALANISH USULI**

Ma'mura Shaylovovna Zaripova

Toshkent Xalqaro Vestminster

Universiteti akademik litseyi

o'zbek tili fani o 'qituvchisi

O'zbekiston, Toshkent E-mail:

muxamedovagulchehra74@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lif boshqa tillarda olib boriladigan o'quv maskanlarida "yaxshi fazilat- inson ko'rki" mavzusini o'qitishda insonlardagi yaxshi fazilatlar haqida buyuk ajdodlarimiz tomonidan bildirilgan fikrlar, ta'riflar haqida so'z yuritiladi va unda "Quyosh" krssvordini qo'llash usuli orqali mavzuni o'quvchilarga yetkazish tajribasi keltirilgan.

Kalit so'zlar: o'zbek tili, o'rtta maxsus ta'limi, ta'lim boshqa tilda olib boriladigan guruhlari, pedagogik texnologiya, krossvord.

Ta'lim boshqa tilda olib boriladigan guruhlarda o'zbek tili fanini o'qitishdan maqsad, birinchi dan, davlat tilini o'rgatish bo'lsa, ikkinchidan tilimizning bor go'zalligini, boyligini, ta'sirchanligini ochib berish, o'zbek xalqining madaniyati, tarixi, buyuk ajdodlarimiz qoldirgan merosi bilan tanishtirishdir.

O'zbek tili fanidan o'rtta maxsus ta'limi uchun mo 'ljallangan dasturida berilgan "Yaxshi fazilat –inson ko'rki" mavzusini o'qitishda aynan shu maqsadlarni amalga oshirish uchun quyidagi buyuk ajdodlarimizning inson komillikka erishishi uchun (u shoh bo 'ladimi , oddiy fuqaro bo 'ladimi) qanday fazilatlarni o'zlarida mujassam qilishlari kerak ekanligi haqida o 'quvchilarni quyidagi ma'lumotlar bilan tanishtirish kerak deb o'ylaymiz.

Insonlardagi yaxshi fazilatlar haqida gap ketganda odamlarni komillik darajasida bo'lishini orzu qilgan alloma Yusuf Xos Hojib, Ahmad Yugnakiy, Kaykovus, Alisher Navoiy, Abdulla Avloniy asarlaridan lavhalarni keltirsak. Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u -bilib" asari Qoraxoniylar hukmronligi davrida mamlakatning ma'naviy hayot darajasini ko'tarishga ulush qo'shish maqsadida yozilgan. Asar mazmun jihatidan didaktik xarakterga ega..

Ahmad Yugnakiyning "Hibat-ul-haqoyiq" asarida barkamol insonni shakllantirish tizimi o'zida quyidagilarni aks ettiradi: yuksak darajada nazariy va amaliy bilimlarni egallash, til va so'z odo biga ega bo'lish, shuningdek, o'zida halollik, rostgo'ylik, saxiylik, kamtarlik, qanoatlilik, samimiylik kabi xislatlarni namoyon eta olish, vafodor do'st bo'lish. Allomaning nuqtai nazariga ko'ra o'zgalar sirini saqlay olish, kamgap bo'lish hamda har bir so'zni o'z o'rnida va lozim topilgandagina so'zlash, yuqori mansab yoki mavqega ega bo'lganda kattalarga hurmat, kichiklarga izzat ko'rsata olish kishining obro'siga obro' qo'shuvchi sifatlar bo'libgina qolmay, ayni vaqtida ijtimoiy munosabatlarni tashkil etish jarayonida yuzaga kelish ehtimoli bo'lgan salbiy holatlarning oldini oladi.

Kaykovusning "Qobusnom" asarida xulq-odob qoidalariga qanday rioya etish haqidagi, yoshlarniadolatparvar, insonparvar, saxovatli, qanoatli, muruvvatli bo'lishi haqidagi qarashlari, ayniqsa diqqatga sazovor. Ular yaxshilik va yomonlik o'rtasidagi qarama-qarshilik asosida bayon etilgan:

O'zining "Xamsa" asarining "Farhod va Shirin" dostonida Farhod timsoli orqali komil insonni yaratgan buyuk shoirimiz Alisher Navoiy insonlardagi fazilatlar haqida o'zining asarlarida ko'plab fikrlar bildiradi. Farhod – buyuk bobomizning orzusidagi inson. U ilmli, hunarli, har qanday holatda atrofidagi odamlarning mushkulini oson qilishga, yordam berishga tayyor. U o'z sevgilisini izlab, Arman yurtiga borishi, u yerda suvsizlikdan qiynalayotgan arman xalqiga suv keltirishda o'zining beminnat yordamini ayamadi, o'zining mehnatsevarligi, halolligi tufayli odamlarning mushkulini oson qildi.

Ana shu yerda Farhodning quyidagi so 'zlarini eslasak:

Hunarni asrabon netkumdur oxir,

Olib tufroqqamu ketkumdir oxir .

Ha, inson o'rgangan ilmini, hunarini hayotda atrofidagi insonlar uchun sraflashi ham aslida eng

yaxshi fazilardan hisoblanadi. O'rgangan bilim, hunarini yaxshilik yo 'lida qo'llamaslik, boshqalarga o'rgatmaslik esa baxillik bo'ladi.

Shu o'rinda bobomizning yana bir hikmatlarini keltirmoqchiman:

Muruvvat – barcha bermakdir, yemak yo'q,

Futuvvat – barcha qilmakdir, demak yo'q.

Izoh. Muruvvat (odamlarga saxiylik qilish, mehr - shafqat ko'rsatish, yordam berish, borini ulashish) – величие, гуманность, снисходительность.

Futuvvat (1) yigitlik, olijanoblik, mardlik; 2) rahmdillik, yaxshilik qiluvchi va bu haqida gapirmaydigan) – **благородство.**

O'zbek xalqini savodli, bilimli, o'qimishli bo'l shini orzu qilgan va buning uchun 20-yillar-dayoq mактаб ochib , yoshlarga ta'lrim – tarbiya berish yo'lida jonkuyarlik qilgan, milliy pedagogikamizning rivojlanishida o'z hissasini qo'shgan inson - Abdulla Avloniy haqida to'xtalishimiz joizdir.

A. Avloniy o'zining "**Turkiy guliston yoxud axloq**" asarida odamlardagi yaxshi fazilatlarini ta'riflab, izohlab, shunday fikrlar beradi:

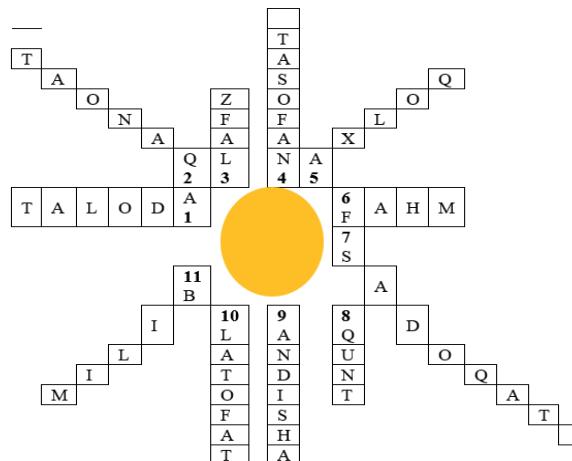
“Inson ikki narsadan murakkabdur. Biri jasad, ikkinchisi nafsdur. Jasad ko’z ila bor narsalarni ko’rur. Ammo nafs idrok ila yaxshini yomondan, oqni qoradan ayirur. Jasadning ham, nafsnинг ham biror surati bordurki, yo yaxshi va yo yomon bo’ladur. Jasadning surati hammaga ma’lum bir narsadurki, har vaqt ko’zga ko’rinib turadur. Ammo nafsnинг surati ko’zga ko’rinmaydurgan, aql ila o’lchanadurgan bir narsadurki, buni xulq deb atalur. Agar bir kishi yoshligida nafsi buzulub tarbiyasiz, axloqsiz bo’lib o’sdimi, «Allohu akbar» bunday kishilardan yaxshilik kutmak yerdan turub yulduzlarga qo’l uzatmak kabitidur.”

Demak, A.Avlonyi, insonni avvalo bolaligidan tarbiya qilish kerakligini, yaxshi fazilatlarni aynan bolaligidan butun qalbiga,vujudiga singdirish kerakligini ta'kidlayaptilar. Bu, ayniqsa, bazing – o'zbek xalqimizning mentalitetiga xos bo'lgan holatdir.

Shu fikrlardan xulosa qilgan holda yaxshi fazilatlar yana qanday xususiyatga ega ekanligini krossvordda yashiringan so'zlarni topish orqali aniqlaymiz. (1-rasm) Yahiringan so'zlarni toppish uchun berilgan fikrlar ifodalayotgan insoniy fazilatlarni topishimiz kerak.

1. Har ishni haqqoniy hal qilish. (*adolat*).
 2. Boriga shukur qilish, yo'g'iga sabr-toqat qilish (*qanoat*).
 3. Va'da berib, va'daning ustidan chiqish, bir so'zlilik (*lafz*).
 4. Qizlarimizga xos fazilat, nazokat so'ziga ma'nodosh. (*nafosat*).
 5. Bu fazilatga ega odam to'g'ri gapiradi, to'g'ri yuradi, atrofidagilariga yaxshi muomalada bo'ladi. (*axloq*).
 6. Vaziyatni tez anglaydi, tez tushunadi, farosat so'ziga ma'nodosh. (*fahm*)
 7. Vatanga, onaga, do'stga, kasbga ... (*sadoqat*)
 8. Diqqat, e'tibor, bilan o'rgan (*qunt*).
 9. Aynan shu fazilat bizni o'zbek millatiga xosligimizni ko'rsatib turadi (*andisha*)
 10. Bu fazilat qizlarimizni yanada maftunkor, nazokatli qiladi (*latofat*).
 11. O'tda yonmaydi, suvda oqmaydi, o'g'ri o'g'irlamaydi (*bilim*).

1-rasm. “Quyosh” krossvordi

Marhamat, aylanamizda qanday so'zlar hosil bo'ldi? (Aql, nafs, qalb)

Demak, insonda mana shu uchlikning birlashuvi yaxshi fazilatlar egasi ekanligini bildiradi. Krossvordimizda hosil bo'lgan shakl quyoshga o'xshaydi. Quyosh yer yuzini o'zining tafti bilan isitib, hayot bag'ishlayotgan bo'lsa, insondagi yaxshi fazilatlar ham odamlar qalbiga iliqlik ulashib, bir- biriga bo'lgan oqibatni kuchaytiradi. Mana shu usul bilan rusiyabon o'quvchilarga insoniy fazilatlarni ifodalovchi so 'zlarni (o'qituvchi so 'zlarning tarjimasini yozdiradi) tarjimalarini keltirish orqali o'rgatamiz fikrlari qanchalik haq ekanligini yana bir bora isbotlaymiz va uqtiramiz.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Yu.X.Xojib "Qutadg'u bilig" (Saodatgayo'llovchibilim) Transkripsii. Hozirgi O'zbek tilida bayon qiluvchi va so'z boshi muallifi B.To'xliyev.- .Yulduzcha.1990.
2. Kaykovus. Qobusnoma. Nashrga tayyorlovchi .Dolimov.T.O'qituvchi,1986.
3. A.Yugnakiy. "Xibat-ul-Haqoyiq" Nashrga tayyorlovchi va so'zboshi muallifi Q.Mahmudov. –T., Badiiy adabiyot nashriyoti, 1971.
4. A.Avloniy. "Turkiy guliston yoxud axloq" Latif Halilov nashrga tayyorlagan.

GLOBALASHUV JARAYONIDA TA'LIMGA E'TIBOR BERISHNING AHAMIYATI

Mannopova Nodira
Toshkent Shahar Shayhontoxur tumani
113-umumi o'rta ta'limga maktabining
Boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada globalashuv sharoitida ta'limga tarbiyaga berilayotgan e'tibor hamda buning jamiyatimiz kelajagiuchun nechog'lik kerak ekanligi, ta'limga modernizatsiya qilishning mohiyati haqida mulohazalar bildiriladi.

Kalit so'zlar: modernizasiyalashgan tizimli yondashuv, Sh.M.Mirziyoyev, PISA, beshta tashabbus, innovatsion ta'limga texnologiyalari.

Bugungi kunda butun dunyoda ro'y berayotgan globalashuv sharoitida mamlakatimiz barqaror taraqqiy etib borish uchun har tomonlama modernizasiyalashgan tizimli yondashuvni taqozo qilayotganligi munosabati bilan olib borilayotgan islohotlar samarasini yanada oshirish, davlat va jamiyatning har tomonlama va jadal rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratish, mamlakatimizni modernizasiya qilish hamda hayotning barcha sohalarini liberallashtirish bo'yicha ustuvor yo'naliishlarni amalga oshirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning O'zbekiston Respublikasida umumiy o'rta va maktabdan tashqari ta'limga tizimli isloq qilishning ustuvor yunalishlarini belgilash, o'sib kelayotgan yosh avlodni ma'naviy-axloqiy va intellektual rivojlantirishni sifat jihatidan yangi darajaga ko'tarish, o'quv-tarbiya jarayoniga ta'limga innovatsion shakllari va usullarini joriy etish maqsadida, shuningdek O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 5-sentabrdagi "Xalq ta'limi boshqaruv tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5538-son Farmoniga ko'ra **O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasi** tasdiqlandi, O'zbekiston Respublikasining 2030-yilga kelib PISA (The Programme for International Student Assessment) Xalqaro miqyosda o'quvchilarni baholash dasturi **reytingi bo'yicha jahoning birinchi 30 ta ilg'or mamlakati qatoriga kirishiga erishish borasida bir qancha ishlarni amalga oshirish ko'zda tutilgan:**

uzluksiz ta'limga tizimi mazmunini sifat jihatidan yangilash, shuningdek professional kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish;

o'qitish metodikasini takomillashtirish, ta'limga tarbiya jarayoniga individuallashtirish tamoyillarini bosqichma-bosqich tatbiq etish;

xalq ta'limi sohasiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va innovatsion loyihalarni joriy etish;

xalq ta'limi muassasalarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash va byudjetdan mablag bilan ta'minlashning samaradorligini oshirish;

yoshlarni tarbiyalash va ularning bandligini ta'minlashda maktabdan tashqari ta'limga zamonaviy usullari va yo'naliishlarini joriy etish;

davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish hisobiga davlat ta'limga tizimida raqobat muhitini kengaytirish;

yoshlar ta'limga tarbiyasi uchun qo'shimcha sharoitlar yaratishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlarni o'z ichiga olgan **beshta tashabbusni amaliyotga tatbiq** etish masalasi bugungi kunning eng dolzarb masalasi hisoblanadi. Beshta muhim tashabbusning **asosiy maqsadi 5,8 mln.** nafar o'quvchilarning bo'sh vaqtlarini to'g'ri tashkil etish, ularda estetik did va ma'naviy barqarorlikni shakllantirish hamda ularni mustaqil hayotga tayyorlashdan iborat bo'lib, o'quvchilarning bo'sh vaqtlarini mazmunli tashkil etish, ularning ma'naviyatini yuksaltirish, madaniy saviyasini rivojlantirish va sportga jalb etish, axborot-texnologiyalari hamda kitob mutolaasiga bo'lgan qiziqishlarini uyg'otish, o'quvchi-qizlarni ijtimoiy faol xayotga jalb etish, maktabdan tashqari ta'limga muassasalarini va darsdan tashqari faoliyat ko'rsatayotgan turli to'garaklar va seksiyalardagi o'quvchilar qamrovini oshirish borasida chora-tadbirlar ishlab chiqildi.

2019-yil – Faol investitsiyalar va ijtimoiy rivojlanish yili Davlat dasturining ijrosini ta'minlash maqsadida Sirdaryo viloyat xalq ta'limi xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish hududiy markazimizda ham global ilmiy jarayonda integratsion ta'limga rivojlantirish

usullari kunning dolzARB masalasiga aylandi.

Ilmiy jarayonda innovatsion ta'lim texnologiyalarini rivojlantirish va loyihalashtirish, integratsion ta'limni rivojlantirishda boshlang'ich ta'limning o'rni, global ilmiy jarayonda filologik ta'limni rivojlantirish hamda tabiiy va aniq fanlarni o'qitishda integratsion ta'lim yo'nalishlar bo'yicha talaygina ishlarni amalga oshirish rejalashtirilgan. Maqsadimiz, oliv ta'lim muassasalari va hududiy markazlarning professor-o'qituvchilari, ta'lim muassasalarining rahbarlari, ilmiy tadqiqotchilar, maktab o'qituvchilari hamda ijodkor yoshlarni ilmiy va metodik bahsga chorlashdir. Markaz tomonidan Respublikamiz miqyosida o'tkazilib kelinayotgan ananaviy on-line konferensiya ham ana shunday ishlarning bir qismi hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, ta'lim sifat va samaradorligini oshirishda integratsion ta'limni rivojlantirish borasidagi ishlarni amalga oshirishda barcha fanlarning o'rni muhim ahamiyatga ega bo'lib, o'sib kelayotgan yosh avlodni hamda mahoratli pedagoglarni har tomonlama barkamol inson sifatida ko'rish, ularga o'z qiziqishlarini inobatga olgan holda qo'shimcha bilimlar berish hamda ilg'or pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda jamiyat ravnaqi uchun xizmat qilishlariga shart-sharoitlar yaratib berish maqsad qilib olingan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining Prezidenti Sh. Mirziyoyev nutqidan
2. Global ilmiy jarayonda integtatsion ta'limni rivojlantirish usullari. Respublika ilmiy-amaliy an'anaviy on-line konferensiya materiallari. – Guliston, Sirdaryo viloyat XTXQTMOHM, 1356-bet.
3. <https://www.oecd.org/pisa/>

INTEGRATIV YONDASHUVDAN FOYDALANIB O'QUVCHILARDA TAYANCH KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHNING DIDAKTIK ASOSLARI

Sharifzoda Sardorbek O'rozboy tabib o'g'li
UrDU, tayanch doktaronti

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quvchilarda tayanch kompetensiyalarini shakllantirishda integrativ yondashuvdan foydalanishning didaktik asoslari bayon qilingan.

Kalit so'zlar: kompetensiya, integrativ yondashuv, faoliyat, ijtimoiy kompetentlilik,motiv

Shaxsning jamiyat hayotida faol ishtirok eta olishi unda shaxllangan kompetensiyalarga bevosita bog'liq. Tayanch kompetensiyalar yordamida inson madaniy va moddiy boyliklarning mohiyatini anglaydi, uni o'zlashtiradi, shaxslararo muloqotga kirishadi, o'zining fuqarolik pozitsiyasini namoyon etadi, fan-texnika yutuqlarini o'zlashtiradi va ulardan o'z o'rnida

Tayanch kompetensiyalarini shakllantirish natijasida ijtimoiylashgan shaxs atrof-muhitga ijobiy ta'sir ko'rsata oladi, o'z faoliyatining ijtimoiy mohiyatini anglaydi va jamiyat madaniy-ma'naviy hayotini rivojlantirishga hissa qo'shadi. Ijtimoiylashish insonning shaxslararo munosabatlari, madaniyat olamiga kirishishini anglatadi. Bunda unga tayanch kompetensiyalar ko'maklashadi. Tayanch kompetensiyalar o'quvchilarga faoliyatning turli bosqichlarida o'quv jarayonida ijtimoiy madaniy me'yorlar, hayot uchun zarur bilimlarni integratsiyalashtirgan holda o'zlashtirish natijasida hosil bo'ladi. Tayanch kompetensiyalar shaxslararo va shaxsning ichki munosabatlari, nuqtai nazarlarini shakllantirishga xizmat qiladi. Bu o'z navbatida, tayanch kompetensiyalarning shaxsning o'z-o'zini rivojlantirishi, kommunikativ munosabatlarga kirishishi, umummadaniy tajribalarni o'zlashtirishiga ko'maklashadi. Tayanch kompetensiyalar o'quv jarayonining natijasi va o'quvchilarning muvaffaqiyatli ijtimoiylashuvini ta'minlovchi pedagogik vosita sifatida namoyon bo'ladi. O'quvchilarda tayanch kompetensiyalar qanchalik samarali shaxllangan bo'lsa, ularning ijtimoiylashuvi shu qadar jadal kechadi. Tayanch kompetensiyalar yordamida o'quvchilar turli-tuman ijtimoy vaziyatlarga osongina moslashadilar. O'quvchilarda tayanch kompetensiyalar qanchalik samarali shaxllangan bo'lsa, ular murakkab sharoitlarga shunchalik oson moslashadilar va ijtimoiy faollik ko'rsatadilar.

Tayanch kompetensiyalarning tarkibiy qismi sifatida kommunikativ kompetensiyani tahlil qilar ekanmiz, insonlarning bir-birini tushunish vositasi sifatida talqin etish kerakligini ta'kidlamoqchimiz. O'quvchilar muloqotning turli uslublarini egallash bilan bir qatorda undan o'zaro muvofiq keladigan vaziyatlarda foydalanish kompetensiyasiga ham ega bo'lishlari kerak. Shu orqali o'quvchilar shaxslararo munosabat tajribasini ham o'zlashtiradilar. Kommunikativ kompetensiya o'zida shaxslararo muloqot tajribasi, xulq-atvor me'yorlari, interaktiv ko'nikmalarni mujassamlashtiradi[3].

Tayanch kompetensiyalarning yana bir muhim tarkibiy qismini shaxsning o'z-o'zini rivojlantirish kompetensiyasi tashkil etadi. Shaxsning o'z-o'zini rivojlantirishi muhim pedagogik ahamiyatga ega bo'lib, u ayniqsa, ta'lim jarayoni samaradorligini ta'minlash uchun zarur hisoblanadi. Buning uchun o'quvchilarning o'zaro hamkorliklari, ijtimoiy munosabatlarda faol ishtirok etishlari muhim ahamiyatga ega.

Tayanch kompetensiyalarning muhim tarkibiy qismlaridan biri axborotlar bilan ishslash kompetensiyasidir. Mazkur kompetensiya o'quvchilarda mediamanbalardan zarur ma'lumotlarni izlab topa olish, saralash, qayta ishslash, saqlash, ulardan samarali foydalana olish, ularning xavfsizligini ta'minlash, media madaniyatga ega bo'lish layoqatlarini shakllantirishni nazarda tutadi:

- ob'ektiv borliqni bilish va uning o'ziga xos jihatlarini tushuntira olishga oid axborotlar;
- insonlar orasidagi o'zaro munosabatlар, axloq-odob me'yorlari, atrofdagilarning xattiharakatlariga oid ma'lumotlar;
- ijtimoiy rollarni bajarishga oid ma'lumotlar;
- kasb tanlash, mehnat bozorida aniq yo'nalishga ega bo'lish imkonini beradigan axborotlar;
- o'zining hayot tarzi va yashash uslubini tanlashga oid axborotlar[1].

Kompetensiaviy yondashuvga asoslangan davlat ta'lim standartlarida barcha o'quv fanlarini o'qitish jarayonida o'quvchilarda tayanch kompetensiyalarini shakllantirish vazifasi qo'yilgan. Chunki, o'quvchilarni muvaffaqiyatli ijtimoiylashtirish va fanga oid kompetensiyalarini samarali

o'zlashtirishlariga ko'maklashish uchun tayanch kompetensiyalar asos sifatida xizmat qiladi. SHuning uchun ham o'quvchilarga taqdim etiladigan tayanch kompetensiyalarning integrativ yondashuv asosida shakllantirish jarayoni pedagogik jihatdan qulay bo'lishi lozim. Mutaxassislar oldida turgan muhim vazifalardan biri o'quvchilarda tayanch kompetensiyalarni shakllantirishning samarali mexanizmlarini ishlab chiqishdan iborat.

O'quvchilarda turli kompetensiyalarning shakllanishi pedagogik shart-sharoitlarni taqozo etadi:

1) ta'lif jarayonida o'quvchilarda o'z-o'zini rivojlantirish, bilimlarni mustaqil egallashlari va ularni amaliy faoliyatlarida qo'llashlari uchun qulay sharoit yaratish;

2) o'quvchilarining tayanch kompetensiyalarni integratsiyalashgan bilimlar yordamida egallashlari uchun qulay vaziyatlarni tashkil etish, ularning amaliy faoliyatlarini qo'llab-quvvatlash.[2]

Amaliy faoliyat muayyan o'quv jarayoni yoki layoqatning mahsuli hisoblanadi. Ta'lif mazmunini kompetensiyaviy yondashuv asosida loyihalashda o'quvchilarining amaliy ko'nikmalarini rivojlantirish asosiy maqsad sifatida belgilanishi lozim. Integrativ yondashuv asosida ta'lif mazmunini tanlashda o'quvchilarda tayanch kompetensiyalarni shakllantirish o'quv materiallarining mantiqiy asosini tashkil etishi kerak. Vaziyatli topshiriqlar o'quvchilarini amaliy ko'nikmalarini egallahsga yo'naltiradi. Har bir topshiriq o'quvchilarda muayyan ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qilishi nazarda tutiladi. Shu maqsadda vaziyatli topshiriqlar majmuuni belgilash talab qilinadi. Motivli vaziyatli topshiriqlar o'quvchilarda tayanch kompetensiyalarni egallah mayllarini hosil qiladi. Topshiriqlarni echish jarayonida o'quvchilarda muayyan kompetensiyalarni egallahsga nisbatan moyillik vujudga keladi.

Mantiqiy fikrlashga asoslangan topshiriqlar o'quvchilarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirishga xizmat qiladi. Bu esa o'z navbatida o'quvchilarga o'zaro dialogga kirishish, individual faoliyat uslubiga ega bo'lish, bilimlarni o'zlashtirish va mustahkamlash imkonini beradi. O'quvchilar muayyan vaziyatlarda o'zlarida shakllangan kompetensiyalarni tahlil qila olish tajribasiga ega bo'lishlari lozim. O'zlarida shakllangan kompetensiyalarga tuzatishlar kiritish, o'z faoliyatlarini takomillashtirish natijasida o'quvchilarining nazariy bilimlari rivojlanadi [4].

Vaziyatlarni tahlil qilish o'quvchilarini o'z faoliyatlaridagi bo'shliqlarni to'ldirishga undaydi. Tayanch kompetensiyalarga ega bo'lish ularda muayyan tajribalarning shakllanishiga asos bo'ladi. Bu esa o'quvchilarga istiqbolda muayyan vaziyatlarda aniq harakat qilish imkonini beradi. Vaziyatli topshiriqlar o'quvchilarining nazariy bilimlari bilan amaliy ko'nikmalarini uyg'unlashtiradi.

Muammoli o'qitish muammoli vaziyatlarni yaratish imkonini beradi. Mazkur vaziyatlarni anglash, qo'llash va muammolarga echim topish o'qituvchi bilan o'quvchilarining birlgilidagi faoliyat ko'rsatishlarini ta'minlaydi. Natijada bunday vaziyatlarda o'quvchilar muammoli topshiriqlarni echish, nazariy bilimlarini amaliy faoliyatlarida qo'llash, kommunikativ kompetensiyani namoyon qilish, o'z-o'zlarini mustaqil rivojlantirish kompetensiyasiga ega bo'ladilar.

Integrativ yondashuv asosida o'quvchilarda tayanch kompetensiyalarni shakllantirishga yo'naltirilgan pedagogik jarayonlarda ishchan o'yinlardan foydalanish kutilgan samaradorlikka erishish imkonini beradi. Ushbu metod yordamida shaxsiy, intellektual, umumiylar, kommunikativ ko'nikmalar o'zaro uyg'unlashib refleksiv kompetensiya shakllanadi. O'yin jarayonida o'quvchilarining nuqtai nazari o'zgarib muayyan faoliyat turini egallahsga bo'lgan intilishlari kuchayadi. Natijada ularda o'zlikni anglash xissi rivojlanib ijtimoiylashish, muammoli vaziyatlarga echim topish layoqati shakllanadi. O'yin jarayonida aniq sherikchilik munosabatlari, o'zaro hamkorlik va jamoaviy faollik ko'rsatish ko'nikmalari tarkib topadi. Natijada jamiyat qonunlariga amal qilish asosida o'quvchilarda faol fuqarolik kompetensiyasi shakllanadi.

Keys metodi esa o'quvchilarini amaliy faoliyatga jalb etish bilan bir qatorda o'yin ko'lамини kengaytirish, uni real xayotiy voqelik bilan bog'lashga ham xizmat qiladi. Mazkur metod o'quv jarayonini aniq hayotiy vaziyatlar bilan bog'lab, o'quvchilarini qo'yilgan muammolarning echimini faol izlash, birlgilidagi faoliyat natijalarini bosqichma-bosqich muhokama qilishga undaydi. Ushbu metodni qo'llashdan ko'zlangan maqsad o'quvchilarda integrativ bilimlar yordamida tayanch kompetensiyalarni shakllantirishdan iborat. Natijada o'quvchilar o'z harakatlarini chuqur tahlil qilish, hayotiy vaziyatlarda aniq muammolarga echim izlash, o'zlarining mustaqil

rivojlanish yo'llarini tanlashga o'rganadilar. Bu esa ularda tayanch kompetensiyalarning jadal rivojlanishiga ko'maklashadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 6 apreldagi «Umumiy o'rta va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limining davlat standartlarini tasdiqlash to'g'risida»gi 187-sonli qarori // O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017. 14-son, 230-modda.
2. Safarova R. va b. O'quvchilarda o'zaro do'stona munosabatlarga asoslanib hamkorlikda faoliyat ko'rsatish ko'nikmalarini shakllantirish jarayonini tashkil etish tamoyillari va parametrlari. - T.: Fan va texnologiya nashriyoti, 2013. – 142 b.
3. Sharifzoda S. The use of an integrative approach in the formation of basic competencies in students as a socio-didactic necessity // Journal of critical reviews ISSN- 2394-5125 vol 7, issue 12, 2020 3115.
4. Egambergan Khudoynazarov, Jumanazar Yarmetov //Application of problem-based teaching methods in the development of mathematical thinking skills of students. Psychology and education (2021) 58(1): p. 4537-4541

TARBIYACHINING MA'NAVIY- AXLOQIY QIYOFASI

Sultamuratova Uldawlet Maxsetbaevna-
Qoraqalpog'iston Respublikasi
Nukus tumani 2-sonli Maktabgacha ta'lif
tashkiloti tarbiyachisi

Annotatsiya: Maqolada tarbiyachining tarbiyalanuvchilarga yaxshilik qilish, pedagoglik burchi, pedagoglik sha'ni, qadr-qimmati, pedagoglik mas'uliyati, pedagoglik vijdoni, talabchanlik va adolatli bo'lish, pedagogning ma'naviy qiyofasi halolligi, pokligi, rostgo'yligi kabilar pedagog axloqining muhim fazilatlari ekanligi haqida yozilgan.

Kalit so'zlar: pedagog, tarbiyachi, ta'lif, tarbiya, pedagogik nazokat, tarbiyalanuvchi, odob, axloqiy-ma'naviy qiyofa.

Axloqiy ta'lif-tarbiyaning tarkibiy qismi sifatida pedagog odobi fazilatlarini shakllantirishda ikki yo'naliishdagi aloqador tushunchalarni tahlil qilish maqsadga muvofiqdir: birinchisi-jamiyatning pedagog shaxsiga munosabati; ikkinchisi-pedagog-tarbiyachi shaxsining jamiyatga munosabati. Pedagog odobining mohiyati, asosiy mazmuni pedagogik faoliyat uchun muhim bo'lgan axloqiy sifatlarda ifodalanadi. Umuminsoniy va milliy-axloqiy fazilatlar barcha kishilar, hamma kasb egalari, jumladan, pedagog-tarbiyachilar uchun ham juda zarurdir.

Axloqiy fazilatlar mehnat jarayonida kishining xulqi, fe'l-atvorini tartibga solib turuvchi axloqiy qoidalar, normalar, talablar, mezonlar shaklida ifodalanadi. Axloq normalari davlatning turli qonunlari bilan amalgalashishiga oshiriladigan huquq normalaridan farq qilib, ommaviy odat va namuna kuchi, jamoatchilikning fikri ta'sirida yuzaga keladi. Boshqacha qilib aytganda, ijtimoiy voqelik shaxs oldiga ma'lum axloqiy talablar qo'yadi, bu talablar axloq normasi, axloqiy fazilatlar shaklida ifodalanadi. Jamiyat o'z faoliyati va istiqboli uchun xizmat qiladigan axloq normalari, talablari, mezonlarini belgilaydi.

Pedagog umuminsoniy va milliy-axloqiy fazilatlarni o'zlashtirib olishi, tajribada qo'llashi, o'zining dunyoqarashi, mafkurasi va axloqiy tajribasi bilan taqqoslash lozim. Fikrlash va his etish, turmushda sinab ko'rish natijasida umuminsoniy va milliy-axloqiy sifatlar, qoidalar, normalar pedagog-tarbiyachining o'z axloqiy fazilatiga, e'tiqodiga aylanadi. Bular muallimning dunyoqarashi, fikr va mulohazalari bilan qo'shilib, bozor iqtisodiyotiga asoslangan jamiyat qurish sharoitida uning o'rni va rolini belgilaydi.

Pedagog odobining normalari har bir muallimning shaxsiy fikriga, axloqiy fazilati va e'tiqodiga aylanishi lozim. Axloqiy e'tiqod va sifatlar pedagogning mashg'ulot jarayonida, tarbiyaviy ishlarida, tinglovchilar, ota-onalar va boshqa kishilar bilan muomala, munosabatlarida, kundalik turmushda o'zining shaxsiy namunasi bilan axloqiy ta'sir o'tkazishida ko'zga tashlanadi.

Pedagogik takt pedagog axloqining amaliy ko'rinishlaridan biridir. Muallim xulqining natijalari uning yoshlarga ma'naviy-axloqiy ta'sirining samaradorligida, axloqiy tarbiya sohasida erishgan yutuqlarida namoyon bo'ladi.

Pedagog odobining asosiy sifatlari umuminsoniy va milliy-axloqiy fazilatlar, tushunchalariga mos keladi va ularni pedagogik faoliyat bilan bog'liq tarzda bir qadar oydinlashtiradi, aniqlaydi. Insonparvarlik, vatanparvarlik, milliy g'urur, baynalmilalchilik, adolat, yaxshilik qilish, burch, qadr-qimmat, mas'uliyat, vijdon, halollik, rostgo'ylik, poklik, talabchanlik kabi axloqiy fazilatlar pedagog odobida pedagoglik faoliyati bilan bog'liq ravishda tahlil qilinadi. Tarbiyalanuvchilarga yaxshilik qilish, pedagoglik burchi, pedagoglik sha'ni, qadr-qimmati, pedagoglik mas'uliyati, pedagoglik vijdoni, talabchanlik va adolatli bo'lish, pedagogning ma'naviy qiyofasi halolligi, pokligi, rostgo'yligi kabilar pedagog axloqining muhim fazilatlari hisoblanadi. Ularni chuqur va puxta o'zlashtirish bo'lajak tarbiyachi-pedagog uchun katta amaliy ahamiyat kasb etadi.

Tarbiyachining tarbiyalanuvchilar muhitiga uzviy ravishda qo'shilib keta olishi nihoyatda qiyin jarayon. Lekin uning pedagogik faoliyati bevosita tarbiyalanuvchilar orasida olib boriladi. O'zaro munosabatlarni ishonch va do'stlik tuyg'ulari bilan mustahkamlab borish tarbiyachidan jiddiy psixologik tayyorgarlikni talab qiladi. Buning uchun tarbiyachi, avvalo, turli xarakterdagi tarbiyalanuvchilardan iborat bo'lgan, guruh jamoasida tez-tez o'zgarib turadigan pedagogik vaziyatlarga darhol o'z munosabatini bildirishi va unga odilona baho berishi kerak. U tarbiyalanuvchi xatti-harakatini to'g'ri idrok etishi, vaziyatlarni oldindan ko'ra bilishi, tarbiyaviy

metodlarni o'z o'rnida qo'llashi, tarbiyalanuvchi bilan muomalada bosqilik, sabr, milliy an'ana va turmush tarzimizdan kelib chiqqan muruvvat va himmat, odamiylik va mehr-oqibat tuyg'ularini ko'rsata olishi shart. Bu vazifalar tarbiyachining zimmasiga yuklanadigan va u rioya qilishi lozim bo'lgan pedagogik nazokat deb atalmish faoliyatning zarur shartidir.

Demak, pedagog odobi tushunchasi tarbiyachi dunyoqarashining hayotiy tizimini anglatadi. Pedagog odobi tushunchasining mazmuni axloqiylik bilan birga iqtisodiy, siyosiy, huquqiy jihatlarni ham o'z ichiga qamrab oladi.

Adabiyotlar

1. Muslimov N.A., Usmonboeva M.H., Sayfurov D.M., To'raev A.B.
2. Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari – Toshkent, 2015.
3. Sultonova G.A. Pedagogik mahorat. – T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2005.

BOBUR HAYOTIDAGI YOLG'IZLIK - YOHUD MA'NAVIY MAG'LUBIYAT TASVIRI

Tursunboyeva Gulbahor Avazbek qizi,
Andijon davlat universiteti magistranti

Annotatsiya: Maqolada Z.M.Boburning "Boburnoma" va Xayriddin Sultonning "Boburiynoma" asarlaridagi yolg'izlik va tushkunlik holatlari aks etgan badiiy parchalar qiyosiy o'rGANildi. Ma'naviy yolg'izlik Bobur hayotining tanazzuliga olib kelgani tahlil ostiga olindi.

Annotation: In this article were compared the literary fragments of Babur's loneliness and depression in the "Baburname" and Khayriddin Sultan's work "Boburiynome". And were analyzed the spiritual loneliness led to the disintegration of Babur's life.

Аннотация: В статье сравниваются литературные фрагменты одиночества и депрессии в "Бабурнома" Бабура и "Бабурийнома" Хайриддин Султана. Анализируется духовное одиночество привело к распаду жизни Бабура.

Tayanch so'zlar: Yolg'izlik, Hofiz Ko'ykiy, "Saodat sohili", Chandara, Dahkat, Obburdon.

Yolg'izlik tushunchasiga ta'rif berishdan avval, uning kelib chiqishiga to'xtalsak. Insoni avval. U ham yolg'iz edi. Yaratgan uning qovurg'asidan juftini yaratdi. Uning hayoti ham yolg'izlikdan boshlandi va shunday yakunlandi. So'nggi manzilda ham kimnidir qo'lidan yetaklab ketmaymiz, axir... Yolg'izlik – Ollohga xos, deydilar.. Yolg'iz inson qalbida ham oy kabi bir umid uchqunlari miltillab, hech kim, hech qanday amal bilan yoritmagan jism ichini yoritib turadi. Bu jismda urib turayotgan yurak, parchalana - parchalana, ko'ngil torlari ham uzilib, faqat yolg'izlikni, tun qorong'uligini xushlaydigan oniy fursatlarni kutib yashaydi inson. Shu sabab, u o'zi bilan o'zi tanho qorong'uda dardlashgisi keladi... Bobur Mirzoda bu kabi holatlar juda ko'p bora takrorlangandir... Chunki uning jismidagi iztiroblar to'planib, buyuk dardga aylanib ulgurgandi. Faqat bu dardlarni eshitguvchi, uning qalb so'zlarini tinglaguvchi qulqoq topilmasdi. Barchaning og'zidagi "Olampanoh", "Hazratim", "Hazrati oliylari" kabi hashamatli so'zlardan charchagan edi. Bobur Mirzo mansabiga, davlatiga qarab emas, chin insoniy fazilatlar mujassam bo'lganlar bilan shunday dardlashardi, ammo olam-u jahonda bunday hamnishin kimsalar juda kam topilardi... Shunday kunlarning birida Toshkentdan Hofiz Ko'ykiy ismli alloma uning huzuriga keladi. "Endi faqat tushlarida ko'radigan, olislarda armon bo'lib qolgan yurtidan Boburni ko'pdan buyon biror kimsa yo'qlab kelmagan edi. Ko'ngli allanechuk to'lib ketdi..."¹

Bu voqeani tarix ham tasdiqlaydi. "Boburnoma"da buning sababi to'y munosabati bilan, deb beriladi. Hofiz Ko'ykiy Hindistonda to'yda ishtirok etadi:

"Shanba kuni oyning oltinchisida to'y bo'ldi... O'zbak elchilari... bu to'yda bor erdilar... Ulug' osh tortilg'onidan keyin... Xoja Mir Sultong'a, uning o'g'llarig'a, Hofiz Toshkandiy va o'zga elchilarg'a oltundin, kumushdin, tarkash bila in'omlar bo'ldi"².

Hofiz Ko'ykiy tarixchi olim, din ilmidan ham yaxshi xabardor inson bo'lib, Ali Qushchining nabirasi Kamoliddinning o'g'li bo'lgan. Asl ismi Sulton Muhammaddir. "Ko'ykiy" - olimning taxallusi bo'lgan. Muhammad Qosimning "Nasamat al-quds min xadoyiq al uns" asarida hamda Abdulqodir Badavoniyning "Muntaxab at-tavorix" asarida u haqida ma'lumotlar mavjud. Bu ma'lumotlarga qaraganda, olim Akbarshoh huzuriga ham tashrif buyurgan va ko'p hurmat topgan. "Saodat sohili" da esa, u Bobur huzuriga ilm izlab, ya'ni Boburning kutubxonasidagi kitoblardan foydalanish hamda shogirdi Binoqulning omonatini topshirish maqsadida kelgan edi. Bobur u bilan suhbatlashgach, haqiqiy ilm egasi ekanini tushunib yetadi, hamda o'z dardlariga hamdard topgandek bo'ladi. Bobur ilk uchrashuvdanoq musofir alloma sifatida ota yurtidan duo-yu salom keltirgan mehmonni emas, balki ulkan tafakkur sohibini ko'rди, ahli donish bilan suhbatni har qanday vaqtichog'likdan afzal bilgani sababli, uni har oqshom huzuriga chorlab, do'stona izzat - ikrom, lutf u karamlar ko'rsata boshladи.

Bobur ko'p yurishlarda bo'lgan va ko'p xalqlarni bo'ysundirgan. Albatta, bu yurishlarda juda ko'p qon to'kilgan Chandara jangida Bobur askarlari tomonidan qurshovda qolgan o'n besh chog'li hind askarlari jasorati uning qalbidagi armonini uyg'otib yuboradi: "Angladimki, bu o'lkada alarming yolg'iz jismlarini bo'ysundira olur ekanman, ruhlarini itoat etmakka hargiz qudratim

¹NSulton X./ Boburiynoma: . –T.: Sharq, 1997-B. 309

² Zahiriddin Muhammad Bobur / Boburnoma: . – T.: Yangi asr avlodи, 2015-B.105

yetmas ekan... Va yana angladimki, alar o'z yurtlaridan tiriklayin judo bo'lmoqdin ko'ra o'limni afzal ko'rdilar. Men esa ne yuz qarolig'kim, o'zga yurtni o'z yurtimdan afzal bildim". Boburning bu qadar miskin kayfiyati, uning olim oldida ko'ngil yorishi xatolarini tushungan gunohkor bandaning Olloh oldidagi tavbasidir. Demak, uning xatolari uni bir zum tinch qo'yumagan, vijdon atalmish hashamat qarshisida hamisha ojiz qolgan. Bundan Boburning ma'naviy mag'lubiyatini his qilish mumkin. Birinchidan, uni yolg'izlik hamisha iskanjasiga olardi, ikkinchidan, yolg'izlik ichra qilgan xatolari uni ipsiz bo'g'ardi... Bunday bardavom holat ichra bir kunni o'tishi qanday azob?! Aytadilarki, vijdon azobi - eng og'ir azobdir. Bunda nafaqat kishi ruhi xastalanadi, balki jism-u joni ham hamisha olov ichra jizg'anak bo'laveradi. Bobur tanasida so'nggi yillarda isitma hamroh bo'lgani tarixdan ma'lum. Buni kasallikdan deyishgan, ammo kasalliklarning bosh sababchisi dard emasmi.

Shu o'rinda Bobur Mirzoning quyidagi so'zlarini eslamoq joiz: "...Har qanday olov ham yonib - yonib axiyri bir kun o'chadi"¹. Kuzatdikki, Bobur Mirzoning so'nggi onlardagi ilinji Yaratganga qilinajak tavba hamda Vatan sarhadlarini bir bor his etish, ya'ni, VATAN sog'inchi bo'lgan. Vatanni xayolidan chiqarishni u o'lim bilan teng, deb hisoblardi: "Ul Vatanni unutgan kishining ko'zlariga tufroq to'lmasmu?" Hech bir inson taqdirdida ma'naviy yolg'izlik hukmron bo'lmasin. Chunki bu tushuncha hayot sinovlarida mag'lubiyatga yetaklaydi. Yolg'izlik – adosiz. U faqat va faqat Yaratganga xos. Qalbing to'riga Olloh ato etgan mehr tuyg'usini yaqinlaringga barobar tutib, ko'nglingda bino bo'lgan Olloh uyidagi vijdoniningni pok tutsgang, ma'naviy mag'lubiyat seni tark etadi. Bunda sen nafaqat poklanasan, balki, butun jism - u joningda ajib yengillik hissini tuyasan. Bobur obrazidagi mardlik va rostgo'ylik fazilatlari uning ma'naviy mag'lubiyatiga davo bo'luvchi malham bo'ladi. Inson qachon yolg'iz bo'ladi? Yaqinlari oldida bo'lmanidanami? Yo'q u yolg'iz bo'lmaydi shunda ham. Hech kim yoningda bo'lmasa ham sen bilan hamisha Olloh bor... U nafaqat tilingga chiqarmay aytgan dilingdagi gaping, balki shivirlashingni ham eshitadi... Bunga isbot keltirish shart emas... Har bir o'tgan kunimizning o'zi isbot. Demoqchimizki, Bobur Olloh madadi va harakati tufayli yana hokimiyat egasiga aylandi. Shundagina u haqiqiy shoh bo'ldi. Davlat ishlarini boshqara oladigan, aql-u farosati, kuchli siyosati bilan 332 yil hukm surgan Boburiylar sultanatining poydevorini qura oladigan mohir davlat arbobiga aylandi. Barchamizning qalbimizda bo'lGANI kabi Olloh u bilan birga edi... Uning ma'naviy mag'lubiyati - vijdon oldida berajak har kunlik javoblari natijasi edi. Aytadilarki, inson chin dildan istig'for aytgan zahoti Olloh uni kechirib, yo'llarida madad berarkan. Bandai ojiz mana shu xatoni anglab yetsa bas. U nafaqat ma'naviy poklanadi – bu xatoni takrorlamaydi, balki tinimsiz ta'qib etuvchi vijdon azobidan ham xalos bo'ladi.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. X./ Boburiynoma: . –T.: Sharq. 1997. B.309
2. Zahiriddin Muhammad Bobur / Boburnoma: . – T.: Yangi asr avlod. 2015. B.105
3. To'xliyev B./Adabiyot. – T. 2012. B.208
4. Sulton X./ Boburiynoma: . –T.:Sharq. 1997. B. 339
5. Qodirov P./ Yulduzli tunlar: - T.:G'afur G'ulom. 2012. B. 356

¹ Qodirov P./ Yulduzli tunlar: - T.:G'afur G'ulom, 2012-B 356

ОСНОВЫ ОБУЧЕНИЯ ЯЗЫКУ СПЕЦИАЛЬНОСТИ НА ПРАКТИЧЕСКИХ ЗАНЯТИЯХ РУССКОГО ЯЗЫКА

Таникулова Зилола Абдуллаевна,
Учитель русского языка и литературы,
Школы №24 Хатырчинского
района Навоийской области

Методика обучения языку специальности способствует ускоренному общению будущих специалистов в сферах производства, развитию деловых отношений в административных кругах как на родном, так и на русском языках.

На практических занятиях русского языка закладываются основы профессионального мастерства учащихся, отсюда любая работа, связанная с будущей специальностью студентов должна способствовать активизации их речемыслительной деятельности.

Для целенаправленной подготовки обучаемых к их будущей деятельности необходимо определить ключевые сферы данной деятельности - сферы профессионального общения. В соответствии с социальным заказом в системе подготовки молодёжи к будущей профессии можно выделить две основные сферы общения: профессионально-трудовую; социально-культурную.

Профессионально - трудовая сфера включает деятельность студента – русиста, историка, математика, экономиста и т.д. в пределах вуза: развитие и

совершенствование речевых умений обучаемых с учетом будущей профессиональной деятельности (в сфере педагогики, экономики, информатики, юриспруденции и др.), а также самообразование и саморазвитие, получение навыков работы с учебной литературой.

Социально-культурная деятельность будущего специалиста - за пределами вуза, общение со специалистами, с носителями языка, работа в качестве учителя, экономиста, банкира, бухгалтера и т.п. Указанные сферы общения являются основополагающим фактором при определении целей обучения русскому языку с профессиональной ориентацией.

Стремление к профессиональной компетентности представляет собой сложное мотивационное образование, включающее, прежде всего:

- познавательный интерес к изучению научно-технической информации;
- желание хорошо подготовиться к избранной профессии;
- желание стать высокообразованным специалистом;
- получение одобрения со стороны специалистов, профессионалов.

В связи с этим многие исследователи в последнее время направили свое внимание на неиспользованные резервы межпредметных связей.

В практическом курсе русского языка для студенческой молодёжи представлена типология занятий следующим образом:

- 1) курс речевой адаптации (корректировочный курс);
- 2) аудиторное занятие;
- 3) занятия с использованием современных ТСО (видео- телеаппаратуры, - обучающих машин, лингафона, компьютера);
- 4) интегративные занятия (объединенные);
- 5) циклы занятий с использованием новых педагогических технологий и др.

Для каждого специалиста важно знать и терминологическую лексику. По выражению выдающегося учёного А.А.Реформатского, «термины, как их составные части, являются инструментом, с помощью которого формируются научные теории, законы, принципы, положения», то есть «в терминах отражается социально организованная действительность, поэтому термины имеют социально обязательный характер».

Литература:

1. Стоберский З. Научная и техническая терминология// Известия АН России. Серия литературы и языка. - Т. 33. - 1999, № 5.
2. Проблематика определений терминов в словарях разных типов. - Л., 2001.
3. Даниленко В.П. Русская терминология: опыт лингвистического описания. - М., 1997.

YOSH AVLODNI KAMOL TOPISHIDA VALDORF PEDAGOGIKASINI AHAMIYATI

Umarov Jamshid

Chirchiq OTQMBYU Gumanitar
fanlar kafedrasи katta o`qituvchisi,

Annotatsiya: Mazkur maqolada tasavvuf ta`limoti negizida yaratilgan Valdorf pedagogikasi haqida fikr yuritilgan. Shuningdek, o`quvchining ichki olami va ruhiyatiga, intellektual va hissiy rivojlanishiga ta`sir etgan holda, turli xil vositalar, sahna ko`rinishlari hamda obrazlar asosida bilim berish Valdorf metodikasi xususiyatlari bat afsil bayon etilgan.

Kalit so`zlar: tasavvuf ta`limoti, antroposofiya, Valdorf pedagogikasi, ilmiy metod, dialektika sistemasi.

Аннотация: В данной статье обсуждена Вальдорфская педагогика, созданная на основе доктрины мистицизма. Также подробно описаны особенности Вальдорфской методики предоставления знаний на основе различных средств, сцен и образов, влияющих на внутренний мир и психику, интеллектуальное и эмоциональное развитие ученика.

Ключевые слова: доктрина мистицизма, антропософия, Вальдорфская педагогика, научный метод, система диалектики.

Resume: This article discusses Waldorf pedagogy based on the doctrine of mysticism. The features of the Waldorf method of providing knowledge based on various means, scenes and images that affect the inner world and psyche, the intellectual and emotional development of the student are also described in detail.

Key words: doctrine of mysticism, anthroposophy, Waldorf pedagogy, scientific method, system of dialectics.

Nemis faylasifi R.Shteyner 1913 yilda antroposofiyaga asos soladi va shu asosda o`zining ja-honga mashxur bo`lgan Valdorf maktabini yaratadi. Antroposofiyaga (yunoncha Anthropos-in-son,sophia-donishmand) teosofiyani bir korinishi bolib, uning diqqat markazida inson uning mo-hiyati, insonni ruhiy ma`naviy olamini tozalash va boyitish, insonning yashirin imkoniyatlarini yuzaga chiqarish,ko`ngil kozgusini ochish metodikasi yotadi. Shteyner yaratgan maktabni asosiy g`oyasi bolada tabiatan mavjud bo`lgan imkoniyat va qobiliyatlarni yuzaga chiqarishdir.Bolaning ruhiyatini, hissiyatini, qalbini turli hil vositalar orqali tarbiyalash Valdorf pedagogikasini bosh masalasi hisoblanadi.Vositalar-bu beriladigan ta`limni ichida hunar o`rganish, mehnat, ya`ni birin-chi sinfdan boshlab bolalarga to`qish, temirchilik, etikdo`zlik; tasviriyasan`at, duradgorlik, musiqa, jo`r bo`lib qo`shti aytish, cholg`u asboblarini chalishni o`rganish,sahna ko`rinishlarini ijro etish, bular ta`limning ajralmas bo`g`ini bo`lib, shu vositalar orqali bolani hayotga tayyorlaydilar.Shu vositalar orqali bolani o`zini o`zi idrok etishga, o`zini anglashga, boshqarishga, bilim olishga va olgan bilimlarini qo`llay olishga imkon yaratiladi. Ko`rib turibdiki, bunday maqsadlar tasavvuf ta`limotining bosh yo`nalishidir.”Fan vositadan maqsadga aylanar ekan, u haqiqat yuziga parda tortadi”[1:175 b] Xuddi shu g`oya Shteyner yaratgan Valdorf pedagogikasida o`z aksini topgan.

Yuqorida takidlab o`tganimizdek, antrosofiya teosofiya talimotiga asoslanadi.Teosofiya o`z navbatida tasavvuf ta`limotini o`rganadi.

Jaloliddin Rumiy dialektika sistemasini yaratgan. Gegelning bayon etishicha, bu narsa unga dialektik metodni yaratish imkonini berdi va bu metod qayta ishlanib, davrimizni eng ilg`or dun-yoqarashining tarkibiy qismini tashkil etdi[1:146 b]

Shuningdek, nemis faylasuf adibi Gyote tabiy ilmiy metodni ishlab chiqadi.Nemis faylasifi tamonidan ishlab chiqilgan bu metod R.Steynerda qiziqish uyg`otdi. Shteyner Gegel va Gyote davomchisi sifatida ana shu metod asosida o`z metodikasini yaratdi. Shu dialetik metodikasi asosida Shteyner maktabi yaratildi. Shuning uchun ham bu pedagogikani tub ildizida tasavvuf ta`limoti yotadi,deyishga haqlimiz. Sharqda vujudga kelgan g`oya g`arbda amaliy jihatdan o`z o`rnini topa oldi.

Tasavvufdagagi o`z-o`zini idrok etish kamolga yetkazishdagagi 3 ta bosqich nafaqat Shteyner maktabida, balki Evropadan boshqa davlatlarda ham ta`limni taqdim etishda qo`llaniladi.Bular quydalar:

- Mantiqiy bilish
- Tajribada ko`rish

- Orttirilgan bilim va tajriba bilan yasash

Buni pedagogika tilida ko`nikma va malaka, komunikativlik, shaxsning ijtimoyilashuv jarayoni deb tushinish mumkin.

Shteyner maktabining dastlabki bosqichlarida quydagicha amalga oshiriladi

- Berilgan bilimni singdirishda ma`lum bir ertaklar asosida amalga oshiriladi.

• O`quvchilar ertaklardagi qahramonlar obraziga kiradilar, bu obrazlar sahna ko`rinishlari,tasviriy san`at vositalarida amalga oshiriladi

- Obrazlar orqali tabiatga, olamga yaqinlashadilar,parallel ravshda musiqa, qo`schiq kuylash, tasviriy san`at va boshqalar.

Umumiyl qilib ayhtadigan bo`lsak, bolalar avval hissiy bilish orqali tasavvur qiladilar, o`zlar shu narsada shaxsan ishtirot etadilar, xulosa chiqaradilar, tasavvurgdagagi narsa hodisani idrok etib o`sha obrazga kiradilar, qo`l mehnati orqali, yana boshqa vositalar orqali o`sha bilimning ichiga kirib boradilar.Yuqorida takidlanganidek, tasavvufda hissiy bilish,bilishning oliy shakli, shunidek, bilim maqsad emas vosita sifatida qabul qilinadi.

Valdorf pedagogikasini ham asl maqsadi beriladigan ta`lim avvalo bola tomonidan his-tuyg`ular orqali qabul qilinishi kerak. Bola borliqning, tabiatning bir bo`lagidir. Bolaga beriladigan ta`lim uning tani, vujudini, ruhiyatini muvofiqlashtirib turuvchi tabiy jarayonga bog`liq bo`lishi kerak. Yosh bolalarda narsa va hodisalarni abstrak holda tushunish qobiliyati bo`lmaydi. Abstrak ta`lim ham, reproduktiv ta`lim ham yosh bolani ichki kechimmlariga shikast yetkazishi mumkin. Shuning uchun ham bola avval his qilishi keyin idrok etishi kerak. Buyuk alloma vatandoshimiz Abu Ali ibn Sino ham birinchi navbatda rux tarbiyasi, hissiy tarbiya ekanini, rux va tananing birligini, ruxning tanaga ta`sirini, ruxiy holat bilan fiziologik jarayonlarning o`zaro bog`liqligini, tashqi muhitni organizmga ta`siri haqida tajriba o`tkazib, amalda sinab, isbotlab bergenlar.”Tana o`zingning barcha azolari bilan birgalikda ruxning turli xil faoliyatini amalga oshishida xuddi bir asbob sifatida ko`riladi” deb [3:74 b]

Agar biringa ta`lim tarbiya sohalarini olib qaraydigan bo`lsak, taraqqiy etgan mamlakatlarda talim tizimi, mazmuni, o`quv tarbiya jarayoni va uni tashkil etish, o`qitish metodikasi umumiyl dialettik qonunlar asosida qurilgan va ana shu qonunlar asosida amalga oshiriladi. Bu qonunlarni bosh mezoni-insondir.

Suqrotning ”To`xtang! Bir joyga ketishdan avval qulni emas, insonni angling. Ana shundagina biz olamni anglaymiz”[1:103 b] degan so`zları bugungi kun jahon pedagogikasi amaliyotida o`z tasdig`ini topa olgan. Yani qanday pedagogik texnologiyalar, metodikalar qo`llanmasin, qanday o`quv materiallari, darsliklar o`quvchiga taqdim etilmasin, o`qituvchi-o`quvchi munosabatlari zamirida inson va uning kamoli ertangi kuni jamiyat taraqqiyoti va unig kafoloti yotadi.

Buyuk bobokalonimiz Alisher Navoiy, Beruniy, Abu Ali inb Sino, Jaloliddin Rumiy kabi mutafakkirlar dunyo qarashidagi tasavvuf ta`limotining ham, Valdorf pedagogikasini ham maqsadi bitta inson kamolini yaratish, inson qalbi mo`jiza ekanini anglash va bu mo`jizani ochish uchun avvalo insonni ruxini, hissiyotlarini tarbiyalashdir.O`quvchiga taqdim etilayotgan barcha pedagogik instrumentariylar faqat o`quvchi uchun xizmat qilishiga va maqsadni amalga oshirishga yo`naltirilmog`i lozim.

Biz Alisher Navoiyni daholigini tan olamiz, uning buyukligi oldida tazim qilamiz. Navoiyni yozgan asarlari bo`yicha qanchadan qancha olimlar ilmiy ishlar olib borishmoqda. To`g`ri, bitmas tunganmas xazina! Ammo bu xazina amaliy jihatdan hayotimizda o`z o`rnini topa olgani yo`q-ku! Biz Yuqorida Steyner mohiyati tasavvuf g`oyalariiga ko`ra bolani qalbida yashirinib yotgan ichki imkoniyatlarini, qobiliyatlarini namoyon etishga qaratilganini aytib o`tgandik.Navoiyda-chi? ”Inson qalbidagi yashirinib yotgan ganji-xazinani izlash va toppish “g`oyasi “Lison-ut-tayr” asarida keltirilgan. Umuman olganda Navoiyni asarlарini faqat adabiyot darslarda emas, balki mакtab ta`limi tizimiga kiritish, uni kerakli o`rinda qo`llash metodikalari ishlab chiqilsa maqsadga muvofiq bo`lar edi Shudagina biz metodikada ulkan kashfiyat qilgan bo`lar edik.

Bugungi kunda maktablarda milliy g`oyani singdirish bo`yicha alohida dastur va darsliklar ishlab chiqilgan.Savol tug`ilishi mumkin:Shu ishlar to`g`ri yo`lga qo`yilganmikan? ”Yurtingni sev, vatanparvar bo`l” degan quruq gaplar bolalarda xech narsa uyg`otmasligi aniq. Lekin, Yuqorida takidlaganimizdek, ma`lum vositalar orqali bola qalbiga, uning ichki olamiga ta`sir qilish metodi yordamida ushbu maqsadni amalga oshirish to`g`ri b o`lardi. Buni avvalo tarix, adabiyot darslari orqali milliy madaniy merosni o`rganish va undan bahramand qila olish, atrof tabiy muhitni o`rganishni to`g`ri yo`lga qo`yish orqali har bir bolada shaxar bo`ladimi, qishloq bo`ladimi o`zi

tug`ilib o`sgan joyiga, insonlarga, tabiatga, atrof muhitga, mexr uyg`otish orqali amalga oshirish kerak. Agar bolada ota bobolar o`tmishiga, milliy qadriyatlarimizga qiziqish, hurmat uyg`onsa xech shubha yo`q-ki, bu narsa bola qalbida o`z vataniga, atrof muhitga muhabbat uyg`otadi. Jaloliddin Manguberdi tarixi kimni hayratga solmaydi? Alixonto`ra Sog`uniyning "Turkiston qayg`usi" nomli asarini o`qigan bolada o`z vatan kelajagiga, taqdiriga daxldorlik tuyg`usi ortadi. Ibroxim Haqqulning "Zanjirband sher qoshida" nomli asari, Navoiy asarlari orqali boshlang`ich sinf o`quvchilarini ma`nan tarbiyalashda, ularni ichki olami tafakkurini boyitishda, ona tiliga, vataniga daxldorlik tuyg`ularini uyg`otishda ilk dasturilamal bo`lib qolishi mumkin. Mana, vositalar orqali bilim berishni mohiyati nimada?!

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, o`qitivchi-insonni yaratadi. Insonning ilohiyligini anglamay, kerakli bilim va tajribaga ega bo`lmay turib, xech bo`lma ganda Navoiyni anglamay, inb Sino, J.Rumiylasarlari va tasavvuf ta`limoti bilan yaqindan tanishmay turib u o`quvchiga yaqinlashishi mumkin emas. Komil insonni tarbiyalash uchun esa shu soha mutahasislarining o`zi shu darajaga yeta olgan bolishi kerak. Aynan pedagog kadrlarni tayyorlashda diniy, ilohiy, falsafiy asarlarni o`rganish va o`rgatishni tashkil etish maqsadga muvofiq bo`lardi.

Buning uchun bizlardan vatanparvarlik talab etiladi xalos. Shu yo`l orqali biz hukumatimiz qo`yan talabni yoshlarmizni komil inson qilib tarbiyalashni yo`lga qo`yan va Sharqona ta`lim tarbiyaga tamal toshini qo`ya olgan bo`lar edik.

Foydalangan adabiyotlar royhati:

1. Haqiqat manzaralari.100 mumtoz faylasuf/Taqdirlar,hikmatlar,aforizmlar/-T:Yangi asr avlod 2014
2. Fish Radiy Jaloliddin Rumiylar: Tarixiy biografik roman/Ruschadan J.Kamolov tarjimasi.-T:Adabiyot vas san`at nashriyoti.1986.
3. S.Raximov.Inb Sino asari-T:Sharq nashriyoti.1993

БЎЛАЖАК ФАНИ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИНГ ШАХСИЙ-ПЕДАГОГИК СИФАТЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРИШ

Қодирова Ширин Бувабаевна
Қорақолпоғистон Республикаси
Беруний тумани ХТБга қарашли
51-сон умумий ўрта таълим
мактаби директори

Аннотация: Мақолада бўлажак фани ўқитувчиларининг шахсий-педагогик сифатларни ривожлантириш жамият ҳаётида ижтимоий муносабатлар таълим-тизимида ҳам муҳим аҳамият касб этиши, булажак ўқитувчиларнинг-шахси сифатларини ривожлантириш алоҳида ўрин тутиши биз учун маълум . Бу эса бўлажак ўқитувчиларнинг шахсий-педагогик сифатларини ривожлантириш энг муҳим омиллардан бири саналади.

Таянч сўзлар: Миллат, халк, тарих, маънавият, ёшлар, ўқитувчи, таълим, тарбия, ўқувчи, маданият, педагог

Аннотация: В статье известно, что развитие личностно-педагогических качеств будущих учителей играет важную роль в образовательной системе социальных отношений, развитие личностных качеств будущих учителей. Это один из важнейших факторов развития личностно-педагогических качеств будущих учителей.

Ключевые слова: Нация, люди, история, духовность, молодежь, учитель, образование, воспитание, ученика, культура, педагог.

Resume: It is known in the article that the development of the personal and pedagogical qualities of future teachers plays an important role in the educational system of social relations, the development of the personal qualities of future teachers. This is one of the most important development factors. personal and pedagogical qualities of future teachers.

Key words: Nation, people, history, spirituality, youth, teacher, education, upbringing, pupil, culture, teacher.

Миллатимиз ўтмиши, тарихи ва ҳозирги куни ҳалқимизнинг маънавия қарашларида ўз ифодасини топган. Ўқитувчиларимиз ёш авлод тарбиясига, уларнинг баркамол бўлиб шаклланишига ўзларининг муносаб ҳиссаларини қўшиб келмоқда. Шунинг учун ҳам ҳозирги кунда жамиятимизда соғлом авлодни тарбиялаш муқаддас вазифа даражасига кўтарилиганд. Ана шундай вазифани ҳаётга тадбиқ қилишда халқ педагогикаси ўрнини алоҳида эътироф қилишимиз мумкин.

Маълумки, халқ педагогикасининг таълим-тарбиядаги ўрни жуда бекиёс.

Сабаби ҳалқимизнинг орзу-умидлари билан уйғунлашган халқ педагогикаси ёш авлодни ватанпарварлик, инсонпарварлик, меҳнатсеварлик руҳида тарбиялашда асосий хизматни бажаради. 2010-йиллардан кейин миллий қадриятларнинг таълим-тарбиядаги тутган ўрни педагогик жиҳатдан ўрганила бошлади. Ҳозирги кунда миллий қадриятларимизнинг ёшлар маънавиятини шакллантиришда аҳамияти катта. Асосан, ўкувчиларимизни маънавий-аҳлоқий қарашларини шакллантиришда халқнинг тарбиявий анъаналари алоҳида эътиборга моликдир.

Ўкувчи ёшларнинг маънавий-аҳлоқий камол топишида халқ педагогикаси бой манбаларга эга. Халқ педагогикаси умумхалқ ижодий маҳсулининг натижаси, педагогик маданиятнинг асосий ифодаси бўлиб, унинг илдизи қадим-қадимларга бориб тақалади. У ўзида халқнинг орзу-истаклари, қарашлари, инсон, оила, ўкувчи ёшларнинг тарбияси ҳақидаги тасавурларни акс эттиради.

Ҳар бир халқ педагогикасининг негизини ташкил этадиган оғзаки адабиёт мерослари Ўзбек ҳалқининг маданий тарихида алоҳида ўрин тутади.

Шундай экан халқ ижодиёти ўзининг тематикаси ва мазмуни жиҳатдан жудаям бой эканлигини яна брора исботлайди ва ҳалқимизнинг бутун ҳаёт тарихини ўз ичига қамрайди. Бу борада бой ва ҳар хил жанрда энг олдинги қаторларда юрадиган ўтмишимиз намуналари халқ педагогикасининг асосий ўзагини ташкил этади. Шу асосда халқ педагогикаси асрлар давомида ривожланди, халқнинг тилак-талаблари, орзу-умидлари, қарашлари ўсади, бойиди

ва шаклланиб борди .

Халқ педагогикасининг материаллари қанча бой ва ранг-баранг бўлса, унинг сўз кетадиган масалалари шунча кўп тармоқли. Бу масалалар фақат халқнинг маданий тарихи учунгина эмас, ҳозирги кундалик турмуши учун ҳам катта аҳамиятга эга.

Шу ўринда шуни ҳам таъкидлаб ўтиш керакки, таълим-тарбияда ёшларни ватанпарварлик рухида тарбиялаш илмининг назарияси долзарб муаммо эканлиги ва у доимий равишда тадқиқ қилиниши талаб қилинадиган зарур мавзу эканлиги ҳақида гаприб ўтишимиз лозим. Албатта бундай масъулиятли ишларни бажариш ўқитувчиларимиш зиммасига жуда ҳам катта масъулиятни юклайди. Бугунги кунда Ўзбекистоннинг равнақи, гуллаб-яшнаши ва құдратининг ошиши учун таълим-тарбия жараёнида ҳар жиҳатдан баркамол ёшларни шакллантириб, тарбиялаш муҳимдир. Бугунги кунда ёшларда ватанпарварлик туйғусини ривожлантириш энг долзарб муаммо ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш. Мирзиёев «...ватанпарварлик ҳар бир давлат ҳаётининг маънавий асоси ҳисобланади ва жамиятни ҳа р томонлама ривожлантириш борасида энг муҳим сафарбар этувчи куч сифатида намоён бўлади. Шунинг учун ҳам фуқароларимизда бизга мутлақо ёт бўлган заарли таъсирларга қарши мустаҳкам иммунитетни шакллантириш ва Ватанимиз тақдири учун масъулият туйғусини мустаҳкамлаш бўйича аниқ чора-тадбирларни кўришимиз шарт» [1] деган эди.

Ўзбекистон Республикасида таълим тизимида амалга оширилаётган ислоҳотларнинг бош пойдевори бўлган ёшларни қўллаб қувватлаш, уларнинг маънавий етук, баркамол шахс бўлиб, замонавий билим касб-хунарни пухта эгаллаган ёш-авлод кадрларини тайёрлаш долзарб вазифа сифатида илгари суримоқда. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Олий Мажлисга Мурожаатномаси[2]да ёш- авлод кадрларини тайёрлаш масаласига тўхталар экан: “ёшларни замонавий билим ва тажриба, миллий ва умумбашарий қадриятлар асосида мустақил ва мантиқий фикрлайдиган, эзгу фазилатлар эгаси бўлган исонларни вояга етказамиз” деб таъкидлашида ҳам бугунги ислоҳотлар жараёнида бўлажак ўқитувчиларни тайёрлашда уларнинг интеллектуал салоҳияти, етук кадр бўлиб тарбияланиши давлат аҳамияти доирасида эканлиги бунга асос бўлади.

Бўлажак фани ўқитувчиларининг шахсий-педагогик сифатларни ривожлантириш жамият ҳаётида ижтимоий муносабатлар таълим-тизимида ҳам муҳим аҳамият касб этиши, талабашахси сифатларини ривожлантириш алоҳида ўрин тутиши биз учун маълум .Демак бўлажак ўқитувчиларнинг шахсий-педагогик сифатларини ривожлантириш масалаларига олимлар Н.Муслимов, Р.Ярматовлар замонавий жамиятда шахс ўз ҳаётини нафақат ўзининг баҳтли ва яхши ҳаёти тўғрисидаги тасаввурларга эга бўлиши, балки умумқабул қилинган ижтимоий-маданий қоидалар, меъёллар ва ўз ҳаёт йўлини белгилаб олиши керак. Шу билан бирга, шахс ўз тарихининг муаллифи бўлиши ва уни жамият ҳаётига уйғунлаштириши мақсадга мувофиқ бўлади.

Н.Муслимов[3] бўлажак ўқитувчилардан талаб қилинадиган ижтимоий-маданий компетентлик масалаларини ифодалар экан: “ижтимоий-маданий компетентлик бу-талаба чукур ўзлаштириши зарур бўлган билим ва фаолият тажрибасининг доираси бўлиб, миллий ва умуминсоний маданиятлар хусусиятлари, инсон ва инсоният ҳаётининг маънавий-ахлоқий асослари, оиласирий ва ижтимоий анъаналарнинг маданий асослари, инсон ҳаётида фан ва диннинг роли, уларнинг моддий борлиққа таъсири, турмуш ва дам олиш борасидаги билимлар, масалан, бўш вақтни самарали ташкил этиш усулларини билиши” деб таъкидлаган.

Р.Ярматов[4] бўлажак тарих фани ўқитувчиларининг касбий-методик тайёргарлик ишлари масаласига тўхталар экан: “бўлажак ўқитувчиларнинг касбий тайёргарлиги сифатини такомиллаштириш жараёни орасидаги мавжуд номувофиқлик аниқланди, уни бартараф этишда замонавий ахборот технологияларининг етарли жорий этилмаганлиги мавжуд муаммонинг янада юқори долзарблик касб этаётганлигини кўрсатди” деб ифодалаган.

Демак, шундан кўриниб турибдики фани ўқитувчиларининг шахсий-психологик сифатларини ривожланишида жамиятнинг замонавий субъект сифатида ўзида муйайн ҳаёт тарзининг йўлга қўйиш орқали, бўлажак ўқитувчи ўзининг шахсий имкониятларини очиши, маънавий-тарбиявий таъсирларнинг якуний вазифаси сифатида субъектда куйидаги сифатларни шакллантириши муҳим омил ҳисобланади:

бўлажак ўқитувчи инсониятнинг тарихий ютуқларидан фойдаланиш; шахсий ҳаёт фаолиятининг инсоният муаммоларига тааллуқлилиги; замонавий таълимда ўзини

маданиятнинг энг олий қадрияти сифатида йўналганлиги ва индивидуал шахсий сифатларининг ўзига хослиги, каби жараёнлар билан ифодлаш муҳим аҳамият касб этади. Бўлажак ҳар бир фани ўқитувчиларини шахсий-психологик сифатларини шакллантиришда кўйидагиларга аҳамият беришимиз керак бўлади. Биринчидан; Булажак фан ўқитувчиларимизнинг илмий-методик тайёргарликларини ошириб бориш ҳар доим ўз устида мустақил равишда ишлаш; иккинчидан ўқитувчи ўзини узликсиз таътим тизмида касбий маҳоратини ривожлантириш орқали ўз шахсий-психологик фазилатларини ошириб бориш; учинчидан ҳар қандай жараёнларни ва ходисаларни таҳлил қилиш ва ўз методик тайёргарликларини ривожлантириш ва ўқувчилар билан дўстона муносабатда бўлиш.

Ҳарбир фан ўқитувчиси ўз устида тиним билмай келажак авлодни блимли, тарбияли, ўз халқининг фидоий фарзанди бўлиб ўсишлари учун ўзининг шахсий –психологик сифатларини ривожлантириб, ўзининг касбий-методикасини яратиш ва ўз имкониятларини ўзининг маҳорати орқали кўрсата билиши лозим.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Xalq so'zi online/ <http://old.xs.uz/index.php/homepage/rasmii/item/9255-zbekiston-respublikasi-urollı-kuchlari-tashkil-etalganining-25-jilligi-munosabati-bilan-vatan-imoyachilariga-bajram-tabrige>
2. Xalq so'zi. 2020 yil 30 dekabr. №-276-son 2-b.
3. N.A.Muslimov "Kasb ta'limi o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi". O'quv qo'llanma.: 2013 y. 11-b
4. R.Yarmatov "Bo'lajak tarix o'qituvchilarining kasbiy metodik tayyorgarligini takomillashtirish". Diss.: 2020-y.

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 30-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(10-қисм)

Масъул мухаррир: Файзиев Шоҳруд Фармонович
Мусаҳҳих: Файзиев Фарруҳ Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 31.07.2021

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000